

4. PRÁVO AKO VÔĽA: TOTALITNÉ PRÁVO VS. DEMOKRATICKÉ PRÁVO

4.1 Fašistická a nacistická pseudoprávna doktrína

[„právo“ – vôľa „vyvolených“ (?)]

Niektoré kľúčové slová:

Právo ako prospech silnejšieho; vodcovský princíp; rasové zákonodarstvo; totalitarizmus; parlamentarizmus, liberálna demokracia, pluralita, individualizmus ako prežitok.

I keď sa filmové predstavenia prinajmenej v niektorých regiónoch i vďaka internetu navštevujú už menej často, nebude azda na škodu pripomenúť film, ktorý svojho času bol v slovenskom prostredí uvedený do kín pod názvom *Súmrak bohov*. Legendárny režisér Luchino Visconti v ňom nechal prehovoriť predstaviteľa držiteľa postu esesáckeho *hauptsturmführera* tak, aby použil vetu: „Sme spoločenstvo vyvolených, ktorým je dovolené všetko.“

Fašizmus a nacizmus vo svetle niektorých podobností

Časy, v ktorých sa začala predierať k moci fašistická a nacistická garnitúra, boli odštartované situáciou navodenou koncom prvej svetovej vojny. Zárodoky fašistického a nacistického hnutia možno spájať s rokom 1919, kedy v Taliansku začínajú agitovať organizácie *Fasci di Combattimento* a Čierne košele a v ktorých v porazenom Nemecku vznikla Nemecká robotnícka strana (*Deutsche Arbeiterpartei*).³⁹⁸

V roku 1919 *Benito Mussolini* (1883–1945) napomohol rozdúchať plameň nacionalizmu vytyčovaním ďalších vojnových cieľov i založiť *Fasci di Combattimento*. Komentoval tiež jeden z bojových textov – *Prvý fašistický manifest*. To všetko stíhal ako nie celkom neznámy novinár a politický de-

---

³⁹⁸ Pozri KNOX, M.: *To the Threshold of Power, 1922/33: Origins and Dynamics of the Fascist and Nationalist Socialist Dictatorships*, vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 306, 332. Knox zastáva tézu, že príčiny nástupu totalitných režimov v Taliansku a Nemecku treba hľadať hlboko v XIX. storočí (ibidem, Introduction). Porovnaj PAYNE, S. G.: Fascism and racism. In BALL, T. and BELLAMY, R. (eds.): *Twentieth-Century Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 130.

jateľ; pred prvou svetovou vojnou totiž pôsobil medzi socialistami. Socialistická strana ho zo svojich radov vylúčila v decembri 1914 i za vojnychtivé postoje.³⁹⁹

V roku 1919 vstúpil nemeckej verejnosti celkom neznámy vojnový veterán *Adolf Hitler* (1889–1945) do Nemeckej robotníckej strany. Rakúsky rodák z Braunau na rieke Inn, ktorý sa s ambíciami stať sa maliarom poneviera pred prvou svetovou vojnou po bohémskej Viedni, bol i v tamojšom prostredí takmer neznámy;⁴⁰⁰ v kruhoch, ktoré si naňho snáď mohli spomenúť, sa mohol zapísať aj ako politizujúci fanatik s chorobnou nenávisťou voči Židom.⁴⁰¹

O niečo južnejšie sa *Fasci di Combattimento* neskôr v roku 1921 stali jadrom Fašistickej národnej strany (*Partito Nazionale Fascista*). Jedným z jej tridsiatichštyroch poslancov (na základe volebných výsledkov v roku 1921) bol Mussolini, ktorý s takýmto parlamentným zlomkom nemal šancu zbaviť sa svojich politických protivníkov. Hoci sa počet organizovaných fašistov (i vďaka zlúčeniu s Talianskou národnou stranou) ďalej rozrastal⁴⁰² a Mussolini získaval neoficiálnu podporu vplyvných bankárov a podnikateľov, nepostačovalo to na uchopenie moci v štáte. Fašistické úderné oddiely – o deštruktívnej činnosti ktorých sa na parlamentnej pôde spytovaný Mussolini vyjadroval napríklad tak, že konali po svojom bez jeho vedomia, že išlo o odozvu na provokácie komunistov, že tieto oddiely sotva dokáže prinútiť k poslušnosti (a pod.) – udržiavali stupňovanie spoločenského napätia a dňa

---

³⁹⁹ K Mussoliniho vzťahu k socializmu pozri WOOLF, S. J.: Mussolini as Revolutionary. *Journal of Contemporary History*. vol. 1, no. 2, Left-Wing Intellectuals between the Wars, 1966, s. 190 a nasl. Pozri aj SETTEMBRINI, D.: Mussolini and the Legacy of Revolutionary Socialism. *Journal of Contemporary History*. vol. 11, no. 4, Special Issue: Theories of Fascism, 1976, s. 243 a nasl. Pozn.: Povolávaciemu rozkazu sa Mussolini vyhol pobytom mimo Talianska; zodpovednosti za fašistické, zvlášť pouličné násilie, unikal tým, že sa programovo zdržiaval v inom meste, než ktoré bolo vyhladené na pochystanú akciu: „*Keby mala vláda dosť síl ich [úderné oddiely] rozohnať, pokojne by sa od nich [Mussolini] dištancoval.*“ TKADLEČKOVÁ, H.: O jednej zabudnutej politickej vražde. *História. Revue o dejinách spoločnosti*. 4, č. 3–4, 2004, s. 12.

⁴⁰⁰ Viac o Hitlerovej umeleckej kariére pozri in WERCKMEISTER, O. K.: Hitler the Artist. *Critical Inquiry*. vol. 23, no. 2, 1997, s. 277 a nasl.

⁴⁰¹ Porovnaj HAUNER, M.: *Hitler: A Chronology of his Life and Time*. New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 9–10. Len pre sieťovanie poznamenajme, že Hitler istý čas chodil v Linzi do školy spolu s Wittgensteinom. Údajná spoločná školská fotka s malým Ludwigom a malým Adolfom by bola mierne výsmešným príspevkom minulosti (k sebe samej).

⁴⁰² KNOX, M.: Conquest, Foreign and Domestic, in Fascist Italy and Nazi Germany. *The Journal of Modern History*. vol. 56, no. 1, 1984, s. 32–33.

28. októbra 1922 pri tzv. pochode na Rím obsadili bez odporu ozbrojených vládnych zložiek hlavné mesto Talianska.⁴⁰³

V Nemecku sa v roku 1920 Nemecká robotnícka strana premenovala na Národnosocialistickú nemeckú robotnícku stranu (DAP) *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* (skrat. NSDAP). S podporou oddaných prívržencov, ktorí medziiným dokázali oceniť agresívne propagandistické rečenie, sa do čela strany – známej i ako „nacistická strana“ – dostal v roku 1921 Adolf Hitler.⁴⁰⁴

Súc obklopený prevažne niekdajšími frontovými vojakmi, pokúsil sa v novembri 1923 v Bavorsku s pomocou *Freikorps* a SA (*Sturmabteilung*) o štátny prevrat. Neúspešný, s krvipreliatím spojený puč v Mníchove, ktorý bol v konečnom dôsledku zamýšľaný ako „pochod na Berlín“, nezostal bez následkov a medziiným spôsobil celoštátny zákaz nacistickej strany, resp. vznik situácie, za ktorej Hitler, ako dovtedy pomerne neznámy lokálny politik, získal celonárodnú publicitu.⁴⁰⁵

Ako azda vyplýva už i z toho, čo bolo doteraz povedané, fašizmus a nacizmus mali viaceré spoločné črty i metódy. Východiskom oboch bol povojnový rozvrat, priepastná hospodárska a sociálna situácia, ktorá po prvej svetovej vojne v niektorých lokalitách viedla k vyhláseniu štátnosti inšpirovanej sovietskym modelom.⁴⁰⁶ Došlo napr. k vyhláseniu Mníchovskej republiky rád (1919) potlačenej i za asistencie šéfa neskorších „Hnedokošeliarov“, t. j. útočných oddielov SA Ernsta Röhma.⁴⁰⁷

Personálnou základňou počiatkov nacistického i fašistického hnutia boli najmä demobilizovaní vojaci. Do čela hnutia bola situovaná postava vod-

⁴⁰³ Porovnaj KNOX, M.: *To the Threshold of Power, 1922/33: Origins and Dynamics of the Fascist and Nationalist Socialist Dictatorships*, vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 361–371.

⁴⁰⁴ Porovnaj *Chronik der Deutschen*. Dortmund: Chronik Verlag, 1983, s. 785, 794. K formovaniu „paramilitantnej bojovej organizácie“ (SA) pozri ibidem, s. 792.

⁴⁰⁵ Porovnaj Knox, M.: *Conquest, Foreign and Domestic*, in *Fascist Italy and Nazi Germany*. In *The Journal of Modern History*. vol. 56, no. 1, 1984, s. 354–356. Pozri bližšie najmä HÁJEK, J. In *Hitlerův Mein Kampf. Z bible německého nacionálního socialismu s komentářem Jiřího Hájka*. Tiskárny Vimperk: Dialog, 1993, s. 95–101.

⁴⁰⁶ K príčinám nástupu fašistickej a nacistickej moci pozri BRUNSTEIN, W. – BERNTSON, M.: *Interwar Fascist Popularity in Europe and the Default of the Left*. *European Sociological Review*. vol. 15, no. 2, 1999, s. 159–178.

⁴⁰⁷ Povstania zažili ďalšie mestá (Kiel, Hamburg, Stuttgart); zakladatelia hnutia Zväz spartakovcov – K. Liebknecht a R. Luxemburgová boli v Berlíne zavraždení v rámci jeho drvenia, keď vtedajší minister obrany povolal pravicové úderné oddiely *Freikorps* po tom, čo Liebknecht z kráľovského paláca novú Nemeckú republiku vyhlásil za socialistickú (s použitím leninsky znejúceho „zvrchovaná moc patrí pracujúcim a vojsku“).

cu (tal. *il Duce*/nem. *der Führer*), ktorý si akoby na spôsob vojenského velenia rázne vynucoval poslušnosť. Prudké volanie po disciplíne bolo abecedou „vodcovského princípu“: Podľa Hitlera išlo o „základnú organizačnú zásadu NSDAP“. Možno dodať, že sa o nej už v roku 1920 vyjadroval takým spôsobom, akoby všetko do poslednej nitky záviselo na vodcovi, na jeho bezhraničnej autorite, ktorej podliehali najskôr všetky orgány strany a neskôr všetky orgány štátu, či dokonca každý jednotlivec: obraz Führera, ktorým bol rodák z nenápadného domu v Braunau posadnutý, zas prispel podľa Speera, k tomu, že Hitler nemal žiadnych priateľov.⁴⁰⁸

Takmer kolosálny vzostup osobnej moci nacistického vodcu akoby nepoznal žiadne hranice. Reichstag na svojom poslednom zasadnutí dospel k záveru, ktorým si „vodca nechal udeliť plnú moc“ súc pasovaný na najvyššieho sudcu: Uznesenie Veľkonemeckého ríšskeho snemu z 26. apríla 1942 požiadavke vyšlo v ústrety a bolo prijaté na návrh predsedu ríšskeho snemu:

„Niet nijakých pochybností o tom, že vodca v súčasnom období vojny, v ktorom nemecký ľud bojuje o bytie či nebytie musí mať právo, na ktoré si nárokuje, robiť všetko, čo slúži k vybojovaniu víťazstva alebo čo k tomu prispieva. Vodca preto musí byť, bez toho, aby bol vo svojom postavení viazaný platnými právnymi predpismi, ako vodca národa, šéf vlády a najvyšší nositeľ výkonnej moci, ako najvyšší sudca a ako vodca strany, vždy schopný v prípade nutnosti prijať každého Nemca, či pôjde o obyčajného vojaka alebo dôstojníka, o nižšieho alebo vyššieho úradníka alebo sudcu, o riadiaceho alebo podriadeného člena strany, robotníka alebo zamestnanca, všetkými vhodnými prostriedkami na plnenie jeho povinností a pri ich porušení ho po svedomitom preskúmaní bez ohľadu na takzvané nadobudnuté práva potrestať (...) najmä ho bez uvedenia predpísaného konania odstrániť z jeho úradu, hodnosti a postavenia.“⁴⁰⁹

Možno vari uviesť, že vzor pre vodcovský princíp v nacistickom prostredí je namixovaný „zo starogermánskej zásady vodcovstva“ a z fašisticky ukričanej záľahy „talianskych skúseností“.⁴¹⁰

---

⁴⁰⁸ „Pred súdom v Norimbergu som povedal: Keby bol Hitler mal nejakých priateľov, bol by som býval jedným z nich.“ SPEER, A.: *řídil jsem Třetí říši*. Praha: Grada, 2010, s. 11.

⁴⁰⁹ Cit. podľa BRÖSTL, A.: *Dejiny politického a právneho myslenia*. Bratislava: IURA EDITION, 1999, s. 256–257.

⁴¹⁰ Ibidem, s. 256. K protikladu medzi vodcovským princípom a klasickou teóriou delby moci pozri WILSON, Ch. H.: *The Separation of Powers under Democracy and Fascism*. *Political Science Quarterly*. vol. 52, no. 4, 1937, s. 481–504.

Vodcovstvo počítalo s iracionalitou, neuvažujúcim davom, sugesciou osudovej predurčenosti, s monolitnou hierarchiou fanatizmu zastrešeného kultom neomylnosti.

Fašistickí a nacistickí pohlavári a im od počiatku oddané hlúčky niekdajších frontových vojakov mali spoločný pocit sklamaní z náhleho ukončenia prvej svetovej vojny, ktorá sa nazýva i Veľkou vojnou a ktorá zďaleka nenaplnila velikášsky živené predstavy o význame a prosperite Talianska, a pre Nemecko vyústila do katastrofy znásobenej textom ponižujúcej Versailleskej mierovej zmluvy. Veď z nej vyplývajúce podmienky bývali i vo vonkoncom nie nacistických kruhoch, či v mimohernom prostredí považované za sotva sčasti splniteľné, čo priamo reflektoval i súdnejší reprezentant z tábora víťazov. Ilustruje to prinajmenej postoj, ktorý k predvídaným pokladničným záverom zaujal britský ekonóm Keynes, keď na post Treasury's man na rokovaní, kde sa ráta s iracionálnou účtovnou uzávierkou jednoducho rezignoval. (A ešte v roku 1919 svetu predložil text Hospodárske dôsledky mieru.)⁴¹¹ Skončená vojna vskutku mnohých bývalých aktívnych vojakov premenila v zástup nezamestnaných a časť z nich prilákali fašistické a nacistické symboly.

Symbole, ktoré spočiatku boli emblémami fašistického a nacistického hnutia, dostali neskôr podobu štátnych znakov. V prípade talianskeho fašizmu bol použitý starodávny etruský, Rimanmi prevzatý znak moci spodobený liktorským zväzkom prútov (*fascio, fasces*). Vynoril sa z čias, kedy úradní zriadenci liktori kráčali na verejnosti pred diktátorom s dvadsiatimištyrmi takými znakmi moci. Podľa osnovy fašistickej doktríny možno vraviť o „symbole autority“ a „jednoty“ vzťahovanej na „národ“, ktorý je jej podrobený. Fašizmus akoby sa bol vrátil do antických čias a staval na predstavách silného Rímskeho impéria (ktoré mali akoby prinavrátiť neskoršie útoky talianskych vojsk na Etiópiu, Líbyu, Albánsko a Grécko).⁴¹²

Nacisti si privlastnili štvorcový kríž s ramenami v pravom uhle zahnutými v smere hodinových ručičiek, starodávnu svastiku; v opačne lomenej podobe bola svastika dlhodobo zabývaná v budhistickom prostredí. Ide o kultový znak či dekoratívny motív užívaný vo viacerých kultúrach. Staroindický, hinduistami dodnes používaný sanskrit s „mystickým krížom“ spájal napríklad

⁴¹¹ PARSONS, W.: Politics and markets: Keynes and his critics. In BALL, T. and BELLAMY, R. (eds.): *Twentieth-Century Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 47–48.

⁴¹² K tejto problematike pozri bližšie GIARDINA, A.: The fascist myth of romanity. *Estudos Avançados*. 22 (62), 2008, s. 55–76.

lad odkaz na „šťastie“ či na „úspech“; znak mohol medziiným reprezentovať tiež „slnko“. V roku 1910 nemecký básnik Guido von List navrhol svastiku dať do služieb antisemitských organizácií v domnení, že je „teutónskeho pôvodu“, teda, že pochádza od starogermánskeho kmeňa, ktorý bol Rimanom známy ako prvý. Nacistická strana svastiku prevzala v roku 1920 a v roku 1935 bol symbol (známy i ako „hákový kríž“) integrovaný do nemeckej národnej zástavy.⁴¹³

Nacizmus začal hlásať pochod v stopách pohanského dávneho germánskych kmeňov, eventuálne do priestoru, ktorého hrudy sa potenciálne nachádzali údajne všade, kde bola objavená svastika, resp. návrat do „nordického praveku“ (Rosenberg).

4.1.1 Vzostup fašizmu: Mussolini v mene silného štátu

Hoci teatrálny pochod na Rím bol iba krátkym dejstvom v gradujúcej politicko-právnej tragédii Talianska, pre krehkú liberálnu demokraciu bol fatálnym úderom. Hoci Mussolini naoko(lo) vyhlasoval, aký mu je drahý parlament, reálne neprestajne sondoval možnosti, ako sa zbaviť svojich politických oponentov bez toho, aby mohol byť usvedčený z porušovania legality. V roku 1924 mu ešte pochod jeho polovojensky štylizovaných Talianov stačil na to, aby sa unúval zúčastniť zápasu o politickú moc v parlamentných voľbách, avšak dych pochodu, ani fašistami napochytr presadený ultraväčšinový volebný systém (dve tretiny poslaneckých kresiel boli zaručené v prospech víťazného volebného subjektu) už nestačil na to, aby vo voľbách všakovako nepodvádzal. Tak to videli niektorí jeho politickí rivali, ktorí ho vtedy ešte vždy oficiálne, no s čoraz väčším rizikom napádali, že šesťdesiatpäť percent z celkového počtu odovzdaných hlasov získal aj pomocou korupcie. Najmä ak si ju fašisti zoširoka mohli dovoliť, pretože medziiným mali príjmy z ilegálneho predaja zbraní a z úplatkov od spriaznených naftárskych spoločností.⁴¹⁴

Hlavným a neústupným šíriteľom týchto obvinení bol líder sociálnych demokratov Giacomo Matteotti, ktorý vzniesol jasnú požiadavku, aby volebné výsledky boli vzhľadom na zločinecké predvolebné praktiky fašistických kandidátov anulované. Zdôraznil, že ak sa tak ako žiada nestane, budú socialistickí poslanci musieť odísť z parlamentnej pôdy. Začiatok ďalšieho dejstva talianskej tragédie sa temer priesvitne datuje dňom 10. júna 1924, kedy

---

⁴¹³ K histórii a významu symbolu hákového kríža pozri QUINN, M.: *The Swastika: Constructing the Symbol*. London – New York: Routledge, 1994.

⁴¹⁴ BOSWORTH, R. J. B.: *Mussolini*. London: Arnold, 2002, s. 192 a nasl.

Matteottiho zniešla zo sveta politická vražda. „Aventino“ ako obdobie, ktoré vzápätí nasledovalo, patrí k najpôsobnejším ukázkam zápasu o demokraciu v dejinách XX. storočia. Išlo o to, že sa na rovnomenný symbolický vršok historického Ríma odobrala antifašistická („aventínska“) opozícia, aby tam (podobne ako voľakedajší starorímski plebejci) protestovala, ba vytvorila osobitný parlament bez fašistov. Avšak aj pre politickú nesúrodosť na ňom účastných politických subjektov nebola aventínskemu obdobiu súdená dlhá životnosť.⁴¹⁵

V januári 1925 došlo k vyhláseniu diktatúry, v priebehu roku 1925 k rozdrveniu opozície a v roku 1926 boli všetky nefašistické strany a organizácie zakázané.⁴¹⁶ Mussolini tak v Taliansku nastolil politický systém jednej strany, na ktorý s pýchou odkazoval slovom „totalitárny.“ Duce bol presvedčený, že totalitarizmus sa vyznačuje vysoko kladným hodnotovým znamienkom. Medzi obľúbené slová jeho vystúpení patria výrazy „fašizmus“, „jednota“, „národ“, „štát“.⁴¹⁷ Totalitarizmus bol považovaný za jednotu národa a štátu, v rámci ktorej niet miesta pre opozíciu. Fašistický šéf bol melodramatickým hlásateľom „konca opozícií“. Podľa jeho názoru v zdravom politickom (teda „totalitárnom“) režime je opozícia zbytočným luxusom a parlament prežitkom.

Za „sily“ fašistického režimu Mussolini považoval vládu, v čele ktorej stál i stranu, v čele ktorej stál a „milíciu“ ako ďalšiu z inštitúcií, „ktoré nám dajú možnosť kontrolovať život každého jednotlivca od šiestich do šesťdesiatich rokov, a to za účelom vytvorí nového Taliana, fašistického Taliana.“⁴¹⁸

⁴¹⁵ K „Matteottiho kríze“ a k „aventínskej parlamentnej secesii“ pozri bližšie ibidem, s. 193 a nasl. LYTTTELTON, A.: Fascism in Italy: The Second Wave. *Journal of Contemporary History*. vol. 1, no. 1, 1966, s. 78 a nasl. Porovnaj TKADLEČKOVÁ, H.: O jednej zabudnutej politickej vražde. *História. Revue o dejinách spoločnosti*. 4, č. 3–4, 2004, s. 12–13. S Matteottiho preliatou krvou sa začali na Mussoliniho adresu hromadiť i ďalšie pochybnosti. Porovnaj HUGHES, S.: *The Fall and Rise of Modern Italy*. New York: The Macmillan Company, 1967, s. 144–145.

⁴¹⁶ TKADLEČKOVÁ, H.: O jednej zabudnutej politickej vražde. *História. Revue o dejinách spoločnosti*. 4, č. 3–4, 2004, s. 13.

⁴¹⁷ Stačí si prelistovať: MUSSOLINI, B.: The Doctrine of Fascism. In *Readings on Fascism and National Socialism*. 2004. Ide o výňatky z Mussoliniho príspevkov do *Encyclopedia Italiana*, vol. XIV. Prameň je dostupný na: www.gutenberg.org. Čes. kniž. vyd.: MUSSOLINI, B.: Fašistická doktrína. In MUSSOLINI, B.: *Řeči o Italii a fašismu*. Praha: PLAMJA, 1935, s. 181–215.

⁴¹⁸ Pozri bližšie GREGOR, A. J.: *Phoenix: Fascism in Our Time*. New Brunswick – New Jersey: Transaction Publishers, 2009, s. 129. K Mussoliniho koncepcii „Taliana“ pozri aj KNOX, M.: Conquest, Foreign and Domestic, in Fascist Italy and Nazi Germany. *The Journal of Modern History*. vol. 56, no. 1, 1984, s. 14 a nasl.

Fašizmus nemal veľké pochopenie pre hodnotu jednotlivca a vyzdvihoval jednotu celku. Kým štát bol kladený ako čosi absolútne, tak jednotlivec bol „mysliteľný“ iba ako relatívna čiastočka vnútri štátu pripravená – vo víre údajne nevyhnutnej vojny – najmä na „sebaobetovanie“.⁴¹⁹ Možno tu badať inšpiráciu Hegelovým odmietnutím Kantovho projektu „večného mieru“, ale i určitú modifikáciu hegelovských motívov, ktoré do fašistickej doktríny vnášal najmä hlavný teoretik fašistickej strany *Giovanni Gentile* (1875–1944). Štát ako taký nebol považovaný za výtvor národa, no inštrument jeho výchovy. V čase a prostredí, v ktorom – akoby vôkol hesla *Fašistická doktrína* – vznikala Talianska encyklopédia (*Enciclopedia Italiana*, 1932), bol víťaný i cielený odkaz na Machiavelliho: „Iba zo slov štáty nepovstávajú.“

Navyše podľa Mussoliniho národ akoby nevytváral štát a teda rošáda spočívala v tom, že sa prezentuje ako vychovávaný *národ* súc *vytvorený až štátom*. Uskutočnenie národa sa predstavuje ako nemysliteľné bez štátu, čiže *bez štátu niet národa*. A je to zase iba štát, ktorý údajne dáva „národu vôľu a teda skutočnú existenciu“. Ak dajme tomu jednotlivec figuroval ako podriadený či prečnievaný národom, ku ktorému patrilo, súc ako taký predurčený „myslieť svojou krvou“, tak „národ ako štát“ bol vyhlásený za „etickú skutočnosť“.⁴²⁰

„Štát ako etická (...) vôľa je tvorcom práva,“ ktoré bolo treba prispôbiť mieram ultrafašistických zákonov a ďalších požiadaviek: Nastolené „zákony“ v takom podaní hrmia zhora ako Mussoliniho prejavy, v ktorých sa hovorí, že „sú svätou vecou, slávnostnou“ a „zaväzujú celý národ“, do ktorého malo byť pôvodne integrované azda všetko obyvateľstvo Talianska.⁴²¹

Treba si tu aspoň chvíľkovo prinajmenej povšimnúť pokus predstaviť fašistický štát ako „etický“, či to, že pojem občianska spoločnosť sa z Mussoliniho ukážkových prejavov vlastne vytratil. Ďalej možno poukázať na to, že slovo „občan“ bolo dávané do nerozlučnej väzby so slovom „vojak“ a pohltené fašistickým vzývaním siláckej kolektivity,⁴²² totalitných organizačných

---

⁴¹⁹ Pozri napr. MUSSOLINI, B.: The Doctrine of Fascism. In *Readings on Fascism and National Socialism*. 2004, heslá „Untruths of Democracy“, „Conception of the State“, „The Role of the State“ a „The Value and Mission of the State“. Publikácia je dostupná na www.gutenberg.org.

⁴²⁰ Pozri *ibidem*.

⁴²¹ Pozri *ibidem*. „A aby zákony boli ctené, treba ukázať, že sa nemenia s každým závanom vetra.“ Mussolini, B.: Pro korporativní stát. In MUSSOLINI, B.: Fašistická doktrína. In MUSSOLINI, B.: *Řeči o Italii a fašismu*. Praha: PLAMJA, 1935, s. 262.

⁴²² Tak napríklad: „Jednotlivec vo Fašistickom Štáte nie je anulovaný, ale skôr zmnohonásobený presne tak, ako vojak vo vojenskom pluku nie je stratený, ale skôr znásobený počtom svojich spolubojovníkov.“ *Ibidem*.

štruktúr a mobilizované iba ak k odporu voči Mussolinimu odpornému liberalizmu. Hoci na zhromaždeniach občas zaznelo aj oslovenie „občania“, stávalo sa tak sotva inak ako v podobe slovného spojenia „občania, čierne košele“. Pojem občana ako autonómneho jednotlivca sa vlastne rozplynul.⁴²³ Duce ho napokon na vlně historizujúcej argumentácie vsutku odsunul ako čosi nepodstatné, čo už údajne bolo prekonané spolu s liberalizmom. Nechal ho splynúť s kolektívnym poňatím masy, s emóciami ktorej dlhodobo vedel priam kúzelnícky narábať. Konečne tam, kde sú v hre masy, tam sa zrejme pravidelne – v danom prípade aj s ohľadom na Mussolinim obdivovaného Vilfreda Pareta – dostáva takpovediac k slovu priestor pre vševedúcu elitu. Dá sa to opísať i tak, že domnelú elitu straníckej špičky v konečnom dôsledku stelesňuje „energický“ vodca, ktorý podľa Mussoliniho (i Hitlera) ako jediný chápe a vyjadruje skutočnú, vsutku nepochybnú „vôľu ľudu“, keďže jednoducho „je najlepší“, čo už i (v temných tónoch sociáldarwinizmu) vlastne bol „*dokázal tým, že sa prebojoval na vrchol*“ mocenského rebríčka.⁴²⁴

Mussolini vehementne odmietol odkaz veľkých občianskych revolúcií XVII. a XVIII. storočia – najmä Francúzskej revolúcie (1789). Ruka v ruke s energickým odmietnutím liberalistickej koncepcie občana a človeka ako nositeľa nescudziteľných, univerzalisticky rozvrhnutých práv, kráčalo medziiným zavádzanie čoraz tuhšej cenzúry, žalárovanie politických oponentov – napríklad komunistu a nádejného marxistu Gramsciho (ktorý sa po vyše dvoch desaťročiach po svojej smrti stal duchovnou autoritou neomarxistickej „novej ľavice“⁴²⁵).

Odmietnutie liberálnej demokracie späté s výberom zástupcov ľudu v slobodných voľbách bolo takpovediac korunované návrhmi na zrušenie poslaneckej snemovne. Parlamentný systém však už ostatne bol tak či onak znefunkčnený a pretrvával iba formálne.

Politický a hospodársky pluralizmus mal uhnúť z cesty „najlepším“. Uhol z cesty akoby nekonfliktnému monolitu jedinej strany v mene akoby spoločným etnickým pôvodom predurčenej národnej a s ňou stotožnenej politickej jednoty a mentality vyhranenej proti všetkému, čo zvlášť energeticky Duce označí za jej cudzie. Bodrý vodca zároveň blahoželal „fašistickému korpora-

⁴²³ Porovnaj aj jazyk našich domácich socialistických ústav, kde jednotlivca nahrádza istá forma kolektivity.

⁴²⁴ ADAMS, I. – DYSON, R. W.: *Fifty Major Political Thinkers*. 2nd ed. London – New York: Routledge, 2007, s. 178.

⁴²⁵ Ku Gramsciho názorom na taliansky fašizmus pozri ADAMSON, W. L.: Gramsci's Interpretation of Fascism. *Journal of the History of Ideas*. vol. 41, no. 4, 1980, s. 615–633.

tizmu“ ako disciplinovanému, silným štátom kontrolovanému hospodárstvu v mene národného hospodárskeho rozmachu a nezávislosti: Korporácia ako inštitúcia vytvorená fašistickým štátom mala vytrvalo slúžiť zmiernovaniu napätia v spoločnosti a snáď i vytvárať zdieľanie o jej beztriednosti a v istom zmysle cielene pomáhať odstraňovať rozdiely medzi chudobou južného a bohatstvom severného Talianska. Mussolini s obľubou vravel o tom, že v utvárajúcom sa „korporatívnom štáte“ pôsobí korporácia „ako nástroj zjednotenia rôznych záujmov do jednoty štátu“, resp. ako nástroj, „v ktorom sa zhromažďujú a cirkulujú všetky politické, ekonomické a duchovné sily národa“.⁴²⁶

Neskoršie komentáre na adresu fašistického korporatizmu uvádzajú, že „korporácie zamestnancov a zamestnávateľov (...) všetko plánovali v spolupráci so štátom“ a „boli v skutočnosti ovládané fašistami“; zdieľanie vzájomnej spolupráce malo pevný mantinel v disciplinovanosti zamestnancov, „ktorých kapitalisti mohli vykorisťovať ako chceli, pokiaľ robili to, čo od nich požadoval národný plán“.⁴²⁷ Vo fašistickej propagande boli korporácie riadené štátom prezentované ako systém, v ktorom má zastúpenie každý spoločenský záujem a v ktorom štát rieši konflikty medzi nimi v prospech všetkých.

Mohlo však ísť aj o to, aby fašizmus bol ponúknutý a vnímaný ako „stredná cesta medzi kapitalizmom a socializmom“, či smerovanie, „ktoré presahuje (transcenduje) obidva“ spomenuté modely.⁴²⁸

V dvadsiatych rokoch XX. storočia talianske hospodárstvo prosperovalo. Fašistický režim sám seba oslavoval ako alternatívu konvenčnej ľavice a pravice. Realizovali sa rozsiahle investičné projekty a v rôznych textoch sa aj koncom XX. storočia možno dočítať o rozhodnom boji fašistického štátu s tradičnou mafiou.⁴²⁹

---

⁴²⁶ MUSSOLINI, B.: The Doctrine of Fascism. In *Readings on Fascism and National Socialism*. 2004, heslá „Conception of a Corporate State“ a „The Unity of the State and the Contradictions of Capitalism“. Publikácia je dostupná na www.gutenberg.org. K vtedajšiemu pohľadu na rozvoj a úlohu korporácií vo fašistickom štáte pozri EBENSTEIN, W.: The Fate of Co-Operation Under Fascism. *The Journal of Politics*. vol. 1, no. 4, 1939, s. 396–413.

⁴²⁷ ADAMS, I. – DYSON, R. W.: *Fifty Major Political Thinkers*. 2nd ed., London – New York: Routledge, 2007, s. 178.

⁴²⁸ Ibidem, s. 177.

⁴²⁹ Mussolini vyhlásil vojnu sicílskej mafii v roku 1924. Podľa jednej z interpretácií ho k tomu viedla bezhraničná sebadôvera mafiánskeho bossa Ciccio Cuccia, ktorý Mussolinimu na spoločnej jazde mestom Piana dei Greci povedal: „A načo tak veľa policajtov, vaša excelencia? Ak ste v mojej blízkosti, ničoho sa báť nemusíte, pretože tu vydávam rozkazy ja.“ V súčasnosti mnoho Sicíľčanov spomína na Mussoliniho s nostalgiou, pretože ako diktátor, ktorému boli ľahostajné ľudské práva a princípy právneho štátu, si vedel s mafiou násilnicky poradiť. K tomu pozri bližšie REECE, J. E.: *Fascism, the Mafia, and the Emergence*

Ak k tomu pridáme Mussoliniho program v oblasti sociálnej politiky a politiku zmierenia s rímskokatolíckou cirkvou, jeho popularita vo vtedajšej talianskej verejnosti nás vôbec neprekvapí. Lateránske zmluvy uzavreté 11. februára a ratifikované 6. júla 1929 vytvorili medziiným predpoklady pre zrod Vatikánskeho mesta (*Città del Vaticano*), štátu, ktorý sa zriekol nárokov na niekdajšie pápežské štáty (anektované v procese zjednocovania Talianska v roku 1870, keď sa mimochodom hlavným mestom zjednotenej krajiny na niekoľko rokov stala Florencia).⁴³⁰ Tieto občas i dodnes mramorovými plochami pripomínané zmluvy boli prevzaté i povojnovou republikánskou ústavou (prijatou 22. decembra 1947) a spolu s niektorými prvkami korporatizmu prežívajú Mussoliniho. Ako uvádza s odstupom ďalších desaťročí o Duceho režime Serge Hughes, išlo o súhlasom „governed“, t. j. ovládaných, potvrdený fašizmus.⁴³¹

Blížiac sa k vrcholu svojej slávy, tešil sa Mussolini mnohonásobnej podpore, ktorú mu preukazovali najbohatšie spoločenské vrstvy (priemyselníkov, veľkostatkárov atď.), početná členská základňa fašistickej strany a ďalších organizácií, ale i širšie, po spoločenskej stabilite volajúce sociálne vrstvy.

Duce sa opakovane prihovárал za prijatie zákonov regulujúcich ekonomický život národa a svojím narábaním s naráciou a účinne opakovanými gestami dosahoval zoči-voči davu nezvyčajnú odozvu. Odkazujúc na blahobyt talianskeho národa, Mussolini rád vravel o silnom štáte, ktorý rozsahom svojho dozoru nad hospodárstvom krajiny bolo po roku 1936 možné považovať za štátnou kontrolou presiaknutý unikát líšiaci sa od „akéhokoľvek európskeho štátu s výnimkou sovietskeho Ruska“.⁴³²

Ostatne už v roku 1932 Mussolini vo svojej Fašistickej doktríne trebárs konštatoval: „*Sme (...) v štáte, ktorý kontroluje všetky sily, ktoré pôsobia v lone národa. Kontrolujeme sily politické, kontrolujeme sily mravné, kontrolujeme sily hospodárske, sme teda v plne korporatívnom štáte fašistickom,*“ v spojitosti s čím rád uzatváral: „*Predstavujeme nový svetový princíp; sme číry, kategoric-*

---

of Sicilian Separatism (1919–43). *The Journal of Modern History*. vol. 45, no. 2, 1973, s. 268 a nasl.

⁴³⁰ K tomu pozri POLLARD, J. F.: *The Vatican & Italian Fascism. 1929–32: A study in conflict*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985, s. 48 a nasl.

⁴³¹ Pozri bližšie HUGHES, S.: *The Fall and Rise of Modern Italy*. New York: The Macmillan Company, 1967, s. 147–168.

⁴³² *Ibidem*, s. 158.

*ký a definitívny protiklad k svetu demokracie, plutokracie, slobodomurárstva; k svetu, ktorý sa stále riadi nesmrteľnými zásadami z roku 1789.*⁴³³

Ako sa možno ľahko presvedčiť, Mussolinim ostro zavrhnutý liberalizmus sa prihovárал medziiným za priestor slobodnej, od štátneho nátlaku oslobodenej sféry individua. Naproti tomu Mussoliniho koncepcia silného štátu sa orientovala nielen na „sociálne zákonodarstvo“ a s ním spätý štátny intervencionizmus, no v mene monolitného fašizmu priam lipla na zasahovaní do všetkých sfér spoločenského života. V nadväznosti na to i s rozpomienkou na Fašistický manifest možno pripomenúť Mussoliniho etatistické heslo: „*Nič mimo štátu, všetko v štáte, všetko pre štát.*“⁴³⁴ Nuž, ak sa právny štát zakladá medziiným na zásade, že dovolené je všetko, čo nie je zákonom zakázané, tak vo fašistickom štáte bolo ozaj dovolené iba to, čo dovolil fašistický štát.

Možno dokonca letmo pripomenúť i fašistickú organizáciu, ktorá aktívne pôsobila v období rastu moci fašistického štátu a robustnenia Mussoliniho osobnej moci – *Opera Nazionale Dopolavoro* mala za úlohu zblížiť po práci v zábave, športe i umení všetky triedy – alebo – inak povedané – organizovať voľný čas „národnej kolektivity“.⁴³⁵ Bola to práve vzývaná nadosobná kolektivita, lúču ktorej na ceste k fašisticky jednofarebným zajtrajškom tak nejak zacláňal pojem jednotlivca: Serge Hughes poukazuje dokonca na to, že fašistický korporatizmus predstavuje iba akúsi fikciu, že sa na rozhodovaní podiela celé národného spoločenstvo.⁴³⁶

Občanovi dokonca patrilo byť odľahčený od všeobecného volebného práva, občania mali byť pozbavení možnosti voliť parlament. Ten koniec koncov bol i tak v roku 1928 „nahradený“ čímisi ako korporáčnou komorou, resp. Veľkou fašistickou radou, skladajúcou sa jednak z predstaviteľov vlády, jednak z popredných predstaviteľov fašistického hnutia, ktorým sa žiadne vládne kreslo neušlo.⁴³⁷ Parlamentná snemovňa, ktorá mala byť počnúc

---

⁴³³ MUSSOLINI, B.: *The Doctrine of Fascism*. Rome: Ardita Publishers, 1935, heslo „Conception of a corporative state“. Dostupné na: www.worldfuturefund.org

⁴³⁴ Citované podľa HUGHES, S.: *The Fall and Rise of Modern Italy*. New York: The Macmillan Company, 1967, s. 162. Pozn.: Mussolini si však Taliansko predovšetkým nevedel predstaviť sám bez seba a svojej vlastnej „politckej mytológie“, ktorej, vrátane obáv, že zaňho niet „nástupcu“, akiste aj podľahol. Pozri ibidem, s. 205.

⁴³⁵ Pozri bližšie DE GRAZIA, V.: *The culture of consent: Mass organization of leisure in fascist Italy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, s. 33 a nasl.

⁴³⁶ Korporatizmus Hughes označuje za dačo ako „náboženstvo“ pre všetky spoločenské „skupiny“. Porovnaj HUGHES, S.: *The Fall and Rise of Modern Italy*. New York: The Macmillan Company, 1967, s. 168.

⁴³⁷ BOSWORTH, R. J. B.: *Mussolini*. London: Arnold, 2002, s. 181. „Keď (...) sa utvorila Veľká rada, (...) bol pochovaný politický liberalizmus.“ MUSSOLINI, B.: Pro korporativní stát.

rokom 1929 volená „korporatívnymi organizáciami štátu“, bola Mussolinim (dis)kvalifikovaná hoci takto: „Národný korporačný výbor nahradí (...) te-
rajšiu poslaneckú snemovňu; poslanecká snemovňa sa mi nikdy nepáčila, ostatne táto poslanecká snemovňa je cudzia našej mentalite, novej fašistickej náruživosti.“⁴³⁸ A hlavne, aby bolo ešte jasnejšie: „Snemovňa predpokladá svet, ktorý sme rozbili; predpokladá mnoho strán (...). Odo dňa, kedy sme zrušili túto pluralitu, poslanecká snemovňa stratila hlavný dôvod, pre ktorý vznikla.“⁴³⁹

Hoci dajaký čas sa aj zdalo, že vodca všetko (vrátane certifikovaných novinárov) má pod úplnou kontrolou, úspešnosť jeho diktatúry vo vtedajšom talianskom prostredí zrejme v nejakej miere závisela aj na vzťahoch s tamojšími takzvanými vedľajšími mocenskými kruhmi, medzi ktorými sotva možno prehliadať aristokraciu, cirkev, dôstojnícky zbor a vtedajší kráľovský dvor (ktorý zanikol v povojnovom referende, súc nahradený republikou).⁴⁴⁰

Mussoliniho sláva začala v globálnom meradle silne blednúť vlastne už po fašistickom prepadnutí Etiópie. Na Taliansko boli pomerne promptne uvalené síce sotva veľmi účinné sankcie Spoločnosti národov, no i tak sa bolo ocitlo v jasne citeľnej medzinárodnej izolácii. Osudové východisko z nej Mussolini hľadal v utužení spojenectva s nacistickým Nemeckom, v súvislosti s čím boli na taliansku pôdu medziiným vnesené tamojšou spoločnosťou skôr vysmievané (než uplatňované) rasové zákony. Vstupom Talianska do druhej svetovej vojny začala Mussoliniho sláva i v domácom prostredí zreteľne a zoširoka upadať.⁴⁴¹ So vstupom represívnych zložiek nacistického režimu na územie Talianska začal holokaust prebiehať aj v rámci vojenskými jednotkami Tretej ríše obsadených priestorov.

In MUSSOLINI, B.: Fašistická doktrína. In MUSSOLINI, B.: *Řeči o Italii a fašismu*. Praha: PLAMJA, 1935, s. 234.

⁴³⁸ MUSSOLINI, B.: Pro korporativní stát. In MUSSOLINI, B.: Fašistická doktrína. In MUSSOLINI, B.: *Řeči o Italii a fašismu*. Praha: PLAMJA, 1935, s. 234.

⁴³⁹ Ibidem.

⁴⁴⁰ Pozri bližšie: HUGHES, S.: *The Fall and Rise of Modern Italy*. New York: The Macmillan Company, 1967, s. 226–228 et passim. Pozn.: Situácia v určitom ohľade pripomínala stav vecí v Belgickom kráľovstve, kde bol panovník tvrdo kritizovaný a kráľovský dvor spretfňhaný, lenže na rozdiel od talianskeho miliea povojnové Belgicko monarchiu v mene republiky rezolútne neodmietlo.

⁴⁴¹ Podrobný popis Mussoliniho pádu možno nájsť v: MORGAN, P.: *The Fall of Mussolini: Italy, the Italians, and the Second World War*. Oxford: Oxford University Press, 2007. Pozn.: Hughes v citovanej práci odkazuje na Mussoliniho spojenectvo s Hitlerom ako na „miscalculated risk“. Pozri bližšie HUGHES, S.: *The Fall and Rise of Modern Italy*. New York: The Macmillan Company, 1967.

4.1.2 Hitler: neobmedzená osobná moc v mene svetovlády

Môj boj

Hitler, ktorý Mussoliniho v mnohom obdivoval, ba až napodobňoval, bol v nemeckom prostredí i mimo neho na pozvoľnom mocenskom vzostupe. Hitlerova cesta k absolútnej moci bola dlhšia než tá, ktorou prešiel Mussolini. Po neúspešnom pokuse o štátny prevrat, ktorý na jeseň v roku 1923 nevyústil do pochodu na Berlín, bol vzatý do väzby, obvinený z velezrady a odsúdený na päťročný nepodmienečný trest odňatia slobody. Nacistická strana (šestnásť členov ktorej prišlo pri pokuse o zvrhnutie bavorskej vlády o život) bola zakázaná.

Počas súdneho pojednávania Hitler nielenže hrdo prevzal plnú zodpovednosť za pokus o štátny prevrat, no prešiel rovno do ofenzívy. Upozornil aj, že sa vráti, pretože armáda jeho priaznivcov porastie: „[Z] výtržníckych bánd sa stanú prápory, z práporov pluky, z plukov divízie; staré insígnie povstanú z blata a staré zástavy opäť zavejú. (...) Svetský súd nás môže označiť za viníkov, bohyňa večného súdu dejín však takýto rozsudok roztrhá a oslobodí nás.“⁴⁴² Hitler počas pobytu vo väzení v pevnosti Landsberg napísal jediný obsiahlejší, mystifikovaným životopisectvom poznačený spis *Môj boj*, ktorý bol vydaný dňa 18. júla 1925: *Mein Kampf* – presnejšie jeho prvý diel – Zúčtovanie. Druhý diel spisu – Národnosocialistické hnutie – písal už v inom prostredí po svojom predčasnom prepustení z väzby, t. j. po septembri 1924. Záver tohto programového spisu obsahuje i tieto situačné slová:

„Dňa 9. novembra 1923, štyri roky po svojom založení, bola Národnosocialistická nemecká robotnícka strana rozpustená a zakázaná na celom území ríše. Dnes v novembri 1926 opäť slobodne jestvuje, silná a vnútorne pevná tak ako nikdy predtým. Všetko to prenasledovanie nášho hnutia a jeho vodcov, všetko to ohováranie, nespôsobilo mu žiadnu škodu. Správnosť jeho myšlienok, čistota jeho vôle, schopnosť jeho priaznivcov obetovať sa, to všetko ho v tvári tvár represiám len zocelilo. (...) v dnešnom svete parlamentnej korupcie (...) hnutie s takmer matematickou istotou vzíde z tohto boja ako víťaz. Rovnako Nemecko, ak bude organizované a vedené podľa rovnakých princípov, musí

---

⁴⁴² KNOX, M.: *To the Threshold of Power, 1922/33: Origins and Dynamics of the Fascist and Nationalist Socialist Dictatorships*, vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 346. Porovnaj HÁJEK, J. In *Hitlerův Mein Kampf. Z bible německého nacionálního socialismu s komentářem Jiřího Hájka*. Tiskárny Vimperk: Dialog, 1993.

vo svete získať primerané postavenie. Štát, ktorý (...) venuje toľko starostlivosti o svoje najlepšie rasové elementy, sa (...) musí stať vládcom celého sveta.“⁴⁴³

V časoch prvých vydaní spisu *Mein Kampf* (1925 a 1927) sa Hitler a jeho stúpenci venovali predovšetkým tomu, že sústavne šírili reči o nešťastí a núdzi Nemecka, ktorému akoby zo všetkých strán „hrozili nepriatelia“. Druhá polovica dvadsiatych rokov minulého storočia však Hitlerovi nepriala. Weimarskej republike, proti ktorej nacistická strana tak veľmi brojila, bola v tom období v mnohom úspešnou. Darilo sa jej napr. konsolidovať vnútropolitickú situáciu a postupne získavala rešpekt v medzinárodných vzťahoch.⁴⁴⁴

Hoci mimo vtedajšieho úzkeho zoskupenia nacistov bol spis *Môj boj* sotva čítaný (a keď, tak väčšinou s politickým posmechom), predsa len bol akýmisi návodom, obludnosť ktorého sa neskôr začala zviditeľňovať v praktikách a technikách nacistického hnutia, štátu, či skôr „nadštátu“. Sotvakto ale vtedy tušil, že čas obdobia zrodu fungujúcej demokracie a rozkvetu umeleckých avantgárd pomaly vypršal.

Zlom nastal v roku 1930. Vtedy sa nacistom v celoštátnych voľbách podarilo získať stosedem zo štyristodeväťdesiatjeden poslancov kresiel v Ríšskom sneme.⁴⁴⁵ Relatívne prudký vzostup verejnej podpory Hitlera možno vysvetliť odkazom na viaceré faktory. Komentátor vtedajších udalostí Eberhard Kolb dáva do popredia dva: ten prvý spočíval v postupnej transformácii politického systému z parlamentnej na prezidentskú formu vlády; ten druhý spočíval v svetovej hospodárskej kríze, ktorá stiahla nemeckú ekonomiku behom troch rokov o 39 % nižšie.⁴⁴⁶ Podľa Kolba obidva z týchto vývojových trendov sa vyskytli nezávisle od seba, no aj napriek tomu sa vzájomne posilňovali.

Vplyv prezidenta v politickom systéme sa posilnil po parlamentných voľbách v septembri 1930, ktoré rozložili politické sily tak, že parlament nebol schopný nájsť funkčnú väčšinu. To povzbudilo prezidenta Hindenburga k aktívnemu uplatňovaniu svojich právomocí, medzi ktorými bola okrem iného aj právomoc vymenovať a odvolať ríšskeho kancelára, právomoc roz-

⁴⁴³ HITLER, A.: *Mein Kampf*. s. 688, dostupné na: www.archive.org

⁴⁴⁴ Pozri KOLB, E.: *The Weimar Republic*. 2nd ed., London – New York: Routledge, 2005, s. 51 a nasl.

⁴⁴⁵ K atmosfére a výsledkom týchto i pozdnejších volieb v časoch hospodárskej krízy a súmraku Weimarskej republiky bližšie pozri napr. *Chronik der Deutschen*. Dortmund: Chronik Verlag, 1983, s. 842–867.

⁴⁴⁶ Ibidem, s. 101, 111. Porovnaj MOMMSEN, H.: *The Rise and Fall of Weimar Democracy*. Chapel Hill & London: The University of North Carolina Press, 1996, s. 365 a nasl.

pustiť parlament a právomoc vydávať prezidentské dekréty. Takto sa rozhodujúca politická moc v štáte presunula z parlamentu „na úzky okruh ľudí, ktorí mali vplyv na zostarnutého prezidenta a ktorí vedeli, ako mu vtlačiť svoje vlastné myšlienky a návrhy. V tejto skupine dominovali antiliberalne a antidemokratické emócie, koncepty a záujmy. Takto bolo nakoniec možné, aby bol Hitler (...) v januári 1933 vymenovaný za kancelára“.⁴⁴⁷

Spoločenský vplyv hospodárskej krízy sa rozrastal a medziiným nahrával siláckemu bojovému antiliberalizmu. Celá nemecká populácia žila v ekonomickej neistote čakajúc to najhoršie. To, prirodzene, zvyšovalo príťažlivosť radikálnych politických strán, ktoré z ekonomickej mizérie obviňovali republiku, parlamentarizmus, demokraciu.⁴⁴⁸ Súc poučený vlastnou skúsenosťou s neúspešným štátnym prevratom sa Hitler rozhodol bojovať o moc účasťou v parlamentných voľbách, hoci sám parlament považoval len za zbytočnú „trkotáreň“. Techniky, tiahla, či chápadlá moci totiž nazeral v rámci jadra moci situovaného v prostredí svojich rozkazov.

Za jednu z príčin nastolenia nacistickej totality sa tradične považuje aj Hitlerova charizma prejavujúca sa v jeho schopnosti rečnícky manipulovať masy i vnútrostranícke kádre, či operovať prostriedkami z arzenálu politickej propagandy poplatnej veľkej reklamy. Zo strany, ktorá vo voľbách v roku 1928 získala 2,6 % hlasov sa mu podarilo vytvoriť stranu so ziskom 18,3 % hlasov v roku 1930 a 33,1 % hlasov v novembri roku 1932. Nemožno povedať, že by Hitlerov elektorát a finančné zdroje pochádzali len od jednej spoločenskej vrstvy. Národní socialisti boli „ľudovou“ stranou v tom zmysle, že integrovali do svojich štruktúr ľudí zo všetkých spoločenských vrstiev, najmä zo strednej triedy.⁴⁴⁹ Hitler teda vytvoril stranu, s ktorou musel prezident Hindenburg pri kreovaní vlády počítať. Začiatkom roka 1933 sa prezident ocitol pred dilemou, či rozpustiť parlament bez vypísania predčasných volieb (čo by sa rovnalo vyhláseniu výnimočného stavu s perspektívou občianskej vojny), alebo vymenovať za ríšskeho kancelára Adolfa Hitlera s otvorene diktatorskými sklonmi. Napokon a ešte aj na naliehanie svojich dôverníkov prezident dňa 30. januára 1933 siahol po druhej z menovaných alternatív.⁴⁵⁰

---

⁴⁴⁷ KOLB, E.: *The Weimar Republic*. 2nd ed., London-New York: Routledge, 2005, s. 117.

⁴⁴⁸ Ibidem, s. 112.

⁴⁴⁹ Ibidem, s. 111, 115. Strana bola živená prevažne z vnútrostraníckych zdrojov až do roku 1932. Vtedy sa čoraz viac začala spoliehať na peniaze od priemyselníkov. Pozri MOMMSEN, H.: *The Rise and Fall of Weimar Democracy*. Chapel Hill & London: The University of North Carolina Press, 1996, s. 342.

⁴⁵⁰ KOLB, E.: *The Weimar Republic*. 2nd ed., London – New York: Routledge, 2005, s. 133.

Kancelársky post v nemeckom politickom kalendári vo februári 1933 však implikoval vytvorenie koalície vlády, čo sa vylučovalo s Hitlerovou túžbou po bezhraničnej moci. Preto si polodrsne vynútil predčasné parlamentné voľby, ktoré sa mali konať 5. marca 1933.⁴⁵¹ V Nemecku sa rozpútalo hotové predvolebné peklo masovej psychózy v atmosfére mediálneho a pouličného teroru: „*Mítingy všetkých demokratických strán boli systematicky rozpúšťané, politici boli brutálne napádaní až na smrť, opozičná tlač umlčaná. (...) Počas piatich týždňov predvolebnej kampane bolo zabitých 69 ľudí a boli stovky vážne zranených. V počiatočných mesiacoch roku 1933 oddiely SA zadržali približne 100 000 ľudí a spáchali okolo 600 vrážd.*“⁴⁵²

Koncom februára došlo k podpáleniu Ríšskeho snemu, čo Hitler využil na presadenie *Dekréta na ochranu ľudu a štátu*, v zmysle ktorého boli všetky základné práva garantované ústavou suspendované.⁴⁵³ Keď potom v marcových voľbách napriek nesmiernemu úsiliu Hitler získal nižšiu mieru podpory než si želal (t.j. 43,9 % hlasov), zinscenoval prijatie „zmocňovacieho zákona“ s cieľom zabezpečiť si diktátorské právomoci na štyri roky, ktoré však neskôr boli prolongované takpovediac na neurčito, resp. až do jeho smrti.⁴⁵⁴

V júli roku 1933 bol v Nemecku (v porovnaní s Talianskom bleskovo) nastolený systém jednej politickej strany a o rok neskôr systém jedného vodcu. Vytvorenie tohto systému bolo možné až po Hindenburgovej smrti (2. 8. 1934), kedy došlo k zjednoteniu úradu prezidenta s úradom kancelára v jednej osobe. Takto sa zrodil vodcovský štát (*Führerstaat*), v ktorom on, Hitler, bol „vodcom a ríšskym kancelárom“ disponujúcim najvyššou štátnou mocou, v ktorom on prijímal prísahu vernosti príslušníkov ozbrojených síl, aranžmá, v ktorom si vodca všemožne pozabezpečoval svoju nezosaditeľnosť.⁴⁵⁵ No k tomu všetkému ešte vždy bolo čo pridávať.

⁴⁵¹ MOMMSEN, H.: *The Rise and Fall of Weimar Democracy*. Chapel Hill & London: The University of North Carolina Press, 1996, s. 529 a nasl.

⁴⁵² KITCHEN, M.: *A History of Modern Germany, 1800–2000*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006, s. 259.

⁴⁵³ Ibidem, s. 260. MOMMSEN, H.: *The Rise and Fall of Weimar Democracy*. Chapel Hill & London: The University of North Carolina Press, 1996, s. 542.

⁴⁵⁴ KITCHEN, M.: *A History of Modern Germany, 1800–2000*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006, s. 262.

⁴⁵⁵ Možno uviesť, že v nacistickom Nemecku nevznikla žiadna paralela (fašistickým vodcom v Taliansku roku 1922 vytvorenej) Veľkej fašistickej rady, ktorá ako najvyšší rozhodujúci fašistický orgán dňa 25. júna 1943 vyslovila Benitovi Mussolinimu nedôveru v dôsledku série vojenských porážok, keď sa pod kontrolou amerických a britských vojsk ocitla Sicília. Hitlerovo zosadenie bolo v nacistickom mocenskom prostredí dosiahnuteľné vlastne iba ako účinok úspešného atentátu a/alebo prehratej vojny.

Kontrola Nemecka z jedného centra napomohlo postupné rozkladanie federálnej štruktúry štátu. Koncom marca 1933 bol prijatý *Dočasný zákon o spolupráci medzi spolkovými štátmi a Ríšou*, ktorý zmocňoval vládu prijímať legislatívu bez konzultácie regionálnych parlamentov.⁴⁵⁶ Totalitárnymi reformami štátneho zriadenia došlo k vytvoreniu neprehľadnej spleti vzťahov medzi štátnymi a straníckymi funkciami na jednej strane a ústrednými a miestnymi funkciami na strane druhej.⁴⁵⁷ Vo výslednej podobe tak vznikla „Tretia ríša“. Toto slovné spojenie prevzaté z knihy Arthura Moellera van den Brucka (*„Das dritte Reich“*; 1923) malo vytvárať zdieľanú dejinnú kontinuitu nacistického štátu so „Svätou ríšou rímskou národa nemeckého“ a „druhou ríšou“ obdobia nemeckého cisárstva (1871–1918). Vyššie uvedené reformy však svedčia o úplnej rozlúčke s pozostatkami historicky zažitého nemeckého spolkového štátu. Z toho vyplýva, že o historickej kontinuite nastickej ríše s Nemeckom rokov 1871–1918 (alebo dokonca 1871–1933) sa v tomto zmysle sotva dalo zmysluplne hovoriť.

Keďže Hitler všetky ostatné politické strany poslal do hlbokaj ilegality, ako jediný relevantný oponent mu na jar v roku 1934 zostal v ceste stáť hlúčk vtedajšieho vedenia SA (*Sturmabteilung*). Hoci tieto polovojenské jednotky spočiatku medziiným plnili funkciu Hitlerovej osobnej ochranky, neskôr sa čoraz viac vyhranene radikalizovali, ba priam dožadovali („revolučných“) skutkov podľa bodov pôvodného partajného programu, takže Hitler prestával mať nad nimi kontrolu. Situácia sa vyostřila po Hitlerovom vymenovaní za kancelára, kedy veliteľ jednotiek Ernst Röhm, snívajúci o tom, že SA zaujmú pozíciu regulárnej armády, požadoval prinajmenej pre seba primerané mocenské postavenie. Hitlerovi ešte aj preto došla akákoľvek trpezlivosť, v dôsledku čoho poveril Heinricha Himmlera, veliteľa jednotiek SS (*Schutzstaffel*), aby sa o odstránenie Röhma postaral. Nasledovala vražedná akcia

---

⁴⁵⁶ KITCHEN, M.: *A History of Modern Germany, 1800–2000*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006, s. 262.

⁴⁵⁷ O labyrintóznej povahe vtedajšej organizačnej štruktúry štátu svedčí list z júna roku 1934, v ktorom sa jeden vysoký štátny úradník sťažuje ministrovi vnútra: „Z právneho hľadiska sú Vám guvernéri jednotlivých štátov podriadení ako ministrovi vnútra. Adolf Hitler je guvernér Pruska, pričom túto svoju právomoc delegoval na Göringa. Vy ste však rovnako aj pruský minister vnútra a pruský ministerský predseda. Ako ríšskemu ministrovi vnútra je Vám Adolf Hitler podriadený. Keďže ste však aj pruským ministerským predsedom, ste podriadený, ako ríšskemu ministrovi vnútra, sám sebe. Nie som právny vedec, ale som si istý, že v takejto situácii sme nikdy predtým neboli.“ KITCHEN, M.: *A History of Modern Germany, 1800–2000*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006, s. 263.

známa ako „Noc dlhých nožov“, ktorá vďaka príčinnosti SS a gestapa (*Geheime Staatspolizei*), dokonca predčila vodcove skromnejšie plány na likvidáciu Röhma a hlúčika jeho podriadených a zhruba zdesaťnásobila počet povraždených: zdokumentovaných obetí bolo 85, avšak skutočná bilancia je s najväčšou pravdepodobnosťou omnoho vyššia.⁴⁵⁸

Zákony z roku 1935 medziiným zaviedli všeobecnú brannú povinnosť a prepojili armádu na nacistickú stranu, najmä keď armáde začal osudovo veliť samotný vodca NSDAP. Oddiely SS boli po noci dlhých nožov oddelené od SA. Význam SA poklesol ich odzbrojením a premenou na organizáciu zameranú na výchovu pre vojenskú a strážnu službu. Význam SS však vzrástol v miere, že sa o nich dalo hovoriť ako o ďalšom štáte. Ktorýkoľvek z esesáckych vodcov tak mohol povedať to, čo o „spoločenstve vyvolených“ vo Viscontiho *Súmraku bohov* (v iných prostrediach premietanom pod názvom „Prieklati“) poznamenal esesácky vodca Aschenbach.

Odpochodovanie francúzskych vojenských oddielov z Porýnia, či prelozenie priemyselných bariér, súvisiacich aj s parametrami Nemeckom vyrábaných lietadiel, odosielali usporiadanie à la Versailles kamsi do šrotoviska starých parníkov, z ktorého bolo už len akoby na povel treba vykutrať zlaté mince víťazstva nad Francúzskom v pamätnom roku 1871.

Filozofia v službách politiky

Predtým než načrtneme, ako vyzeral nacistický právny poriadok, priblížime si filozofiu práva, na ktorej bol stavaný. Samozrejme, takýto postup vychádza z pracovnej hypotézy, že na začiatku sú vždy určité právnofilozofické myšlienky a až následne na ich základe vzniká konkrétne právo a politika. Pri nacistickom práve sa však obzvlášť naliehavo vtiera presne opačná úvaha: právo tu nebolo produktom filozofie, ale naopak filozofia bola produktom práva a politiky. Pri zrode jedného z najkrvilačnejších totalitných režimov nemusela stáť nejaká „oslnivá“ myšlienka, ale len plytké mocichtivé ambície čitateľa antisemitských almanachov, neúspešného či neurotického maliara sklamaného Viedňou. V paralele k tomu možno uviesť príklad pochádzajúci z pera o dačo úspešnejšieho architekta, ktorým bol Alfred Rosenberg. Príklad: „Odpoveď na otázku, čo je právo,“ podľa Rosenberga treba hľadať v „starej in-

⁴⁵⁸ KITCHEN, M.: *A History of Modern Germany, 1800–2000*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006, s. 269.

dickej právnej zásade z nordického praveku,“ ktorá podľa ním uvádzaného mýtu znela: „Právo je to, čo árijskí muži považujú za správne“.⁴⁵⁹

Nacistická právna filozofia sa dá v skratke označiť za filozofiu nerovnosti. Rovnosť ako kardinálna hodnota demokratického a právneho štátu bola nacistami rezolútne odmietaná. Napríklad také deti. Splodili ich aj zmiešané páry počas francúzskej ozbrojenej prítomnosti v Porýní? Ak áno, ako by bolo možné klásť ich v nacistických intenciách na roveň s deťmi s čisto nemeckými národnými koreňmi? Tak potom, ako by si podľa zapálených nacistov mohli byť ľudia rovní, keď v skutočnosti sú tak priepastne rozdielni? Najmä ak život jednotlivcov, ba národov a celá história je jedným veľkým zápasom o prežitie a dominanciu, pričom musí byť nad slnko jasnejšie, že oprávnenie vládnuť získava len ten, kto z tohto zápasu vzíde ako víťaz. Na rozdiel od marxistov, ktorí mysleli, že sa boj o prežitie odohráva medzi spoločenskými (ekonomickými) triedami, nacisti zastávali názor, že o prežitie bojujú jednotlivé rasy. V nekompromisnom boji neľútostne víťazia nadradené rasy a nastolujú svoj poriadok, ktorý zodpovedá ich povahe. Na tomto základe vzniká akási hierarchia svetového poriadku, v ktorej je podľa Hitlera predurčená vládnuť „árijská rasa“, jediná nositeľka skutočnej kultúry, umenia, vedy a technológie.⁴⁶⁰ Na druhej strane stoja Židia, ktorí sú najkrajnejším protikladom árijcov, pretože jediné, o čo sa starajú je ich vlastná sebazáchova.⁴⁶¹ Napriek tomu, že podľa Hitlera boli Židia tou najpodradnejšou rasou bez štipky idealizmu, trval na tom, že v boji o svetovú nadvládu boli pre árijcov tým najväznejším konkurentom, pretože jednak boli hybnou silou kapitalizmu, jednak stáli za masovým marxistickým hnutím: „*Najskôr využili buržoáziu ako baranidlo proti feudálnemu svetu, potom triedu pracujúcich proti buržoáznemu svetu. Najskôr vedeli, ako sa v tieni buržoázie podvodom dostať k občianskym právam, teraz dúfajú, že nájdu cestu k dominancii v boji pracujúcich o vlastnú existenciu.*“⁴⁶² Na základe takých a ďalších konšpiračných úvah vzniká mrazivé rozostavenie, v ktorom Hitler akýmisi tieňmi tie-

---

⁴⁵⁹ ROSENBERG, A.: *Der Mythos des 20. Jahrhunderts. Eine Wertung der seelisch – geistigen Gestaltenkämpfe unserer Zeit.* (1930). München: Heheneichen – Verlag, 1941, s. 571–572. Hoci pre svoju rozsiahlosť i mnohé ďalšie záludnosti nebola spisba v hrubej väzbe „rasovej duše“ v nacistických kruhoch práve najčítanejšou, patrilo sa im mať ju poruke. V rasovo povolaných rukách dokázala dokonca slúžiť na to, aby sa ňou dalo hroziť, zastrašovať, ba aj biť. Pozri bližšie KLEMPERER, V.: *Jazyk Třetí říše – LTI. Poznámky filologovy.* Praha: H+H, 2003.

⁴⁶⁰ HITLER, A.: *Mein Kampf.* s. 290, dostupné na: www.archive.org

⁴⁶¹ Ibidem, s. 300.

⁴⁶² Ibidem, s. 319.

ňov ukazoval na kolektivitú, ktorá je podľa neho zodpovedná v podstate za všetko zlé, za, takpovediac planetárne bolesti a strasti najmä nemeckého pokrvného (či „osudového“) spoločenstva a za hrozné rozpútanie prvej svetovej vojny i za jej ešte hroznejšie ukončenie.⁴⁶³ Hoci rasisticky a antisemitsky orientovaná spisba vtedy mohla nadväzovať na texty, ktoré publikovali už Gobineau a Chamberlain, Hitler patril skôr k okruhu čitateľov dobového suterénu antisemitských tlačovín a občasníkov.

Reprezentatívnym príkladom nacistického právneho filozofa je hlavný ideológ nacizmu, pred chvíľou spomínaný, *Alfred Rosenberg* (1893–1946), ktorý bol po vojne odsúdený ako vojnový zločinec na trest smrti obesením Medzinárodným vojenským tribunálom v Norimbergu. Rosenbergov *Mýtus XX. storočia* (1930) za panstva nacizmu dosiahol nevídaných reedícií. Podľa Alana Rittera možno jeho autora považovať za jediného filozofa nacizmu, no jeho najznámejšie dielo nie je ničím iným než „rozháranou zmiešaninou rasistických a národných ideí, voľne vrúbľovaných na históriu európskej kultúry, v ktorej sa prazvláštnym spôsobom snaží dokázať, že všetko čo v európskej histórii za niečo stojí, je nordického pôvodu“.⁴⁶⁴

Po poďakovaní dvom miliónom nemeckých hrdinov padlým v časoch prvej svetovej vojny sa v úvode svojho pamfletu Rosenberg ponosuje, že sa ľudstvo odklonilo od absolútnych hodnôt. Príčinu tohto neblahého stavu vidí v tom, že jednotlivé kultúry dajako zanevreli na význam pokrvných zväzkov: „Krv bola redukovaná iba na chemickú formulu...“, hoci „hodnoty možno vytvárať a zachovávať iba tam, kde myšlienky a činy ľudí predurčuje právo krvi.“⁴⁶⁵ Podľa Rosenberga krv nie je len biologickou kategóriou, ide aj o kategóriu psychologickú, spoločenskú, kultúrnu či historickú. Teda od toho, aká krv koluje v našich žilách, závisí, akú máme osobnosť; k akému spoločenstvu

⁴⁶³ Podľa analýzy Martina Needlera antisemitizmus bol premyslenou politickou stratégiou „pre získanie aspoň povrchnej konzistencie medzi Hitlerovými ekonomickými sľubmi, pre zmierenie kapitálu s prácou, farmárov so spotrebiteľmi, a to vytvorením obrazu Žida – špekulanta s pozemkami, Žida – kapitalistu, Žida – prevádzkara obchodného domu, Žida – robotníckeho aktivistu.“ NEEDLER, M.: Hitler's Anti-Semitism: A Political Appraisal. *The Public Opinion Quarterly*. vol. 24, no. 4, 1960, s. 667–668. Nemecké publikum boli voči rasistickým teóriám a osobitne antisemitizmu pomerne vnímavé. Ku kultúrnemu pozadiu tohto javu pozri bližšie KNOX, M.: *To the Threshold of Power, 1922/33: Origins and Dynamics of the Fascist and National Socialist Dictatorships*, vol. 1. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 125 a nasl.

⁴⁶⁴ RITTER, A.: Národní socialismus. In MILLER, D. (ed.): *Blackwellova Encyklopedie Politického Myšlení*. vyd. 2., dotisk. Czech edition: Barrister & Principal, 2003, s. 317–319.

⁴⁶⁵ ROSENBERG, A.: *The Myth of the 20th Century: An Evaluation of the Spiritual-Intellectual Confrontations of Our Age*. (dostupné na www.archive.org), s. 6.

patríme; aké máme cnosti, ideály, hrdinov, mysliteľov, či umelcov a napokon aj to, aké máme a budeme mať – spolu s našimi pokrvnými súkmeňovcami – historické postavenie: „Nijako nedokážeme poprieť zvrchovaný fakt, že pochod svetovej histórie vyžaruje smerom od severu do celej planéty.“⁴⁶⁶ Na základe tohto „zvrchovaného faktu“ Rosenberg interpretuje celé dejiny ľudstva a inštitúcie jednotlivých národov, a teda napríklad razí priezor, v rámci ktorého kastovnícky systém v Indii vznikol po tom, čo sa „prvá veľká nordická vlna prevalila cez vysoké pohoria do Indie, kde musela prejsť cez množstvo nepriateľských rás“.⁴⁶⁷ Rozdelenie spoločnosti do jednotlivých kást je tak dôsledkom zdravého inštinktu dobyvateľov – „Indoárijcov“ – ktorí sa potrebovali oddeliť od „čierno-hnedých domorodcov predárijskej Indie.“⁴⁶⁸ A priam do takto zosnovaného rasistického výkladu dejín akoby vlastnou tiažou zapadá aj základný leitmotív nacistickej propagandy – antisemitizmus. Rosenberg tvrdí, že to, čo formuje a uchováva podstatu árijskej rasy je „pojem cti a idea povinnosti“.⁴⁶⁹ Práve česť a sloboda hnala severanov do diaľav, „do krajín, kde bol priestor pre vládcov“, a preto „všade tam, kde dominuje nordická krv, je prítomný aj pojem cti.“⁴⁷⁰ V príkrom kontraste s tým sa podľa Rosenberga nachádza židovská rasa. Židia vraj celú svoju životnú energiu venujú výlučne zlepšovaniu svojho materiálneho pohodlia: „Chtivý statkov tohto sveta, Žid cestuje z jedného mesta do druhého, z krajiny do krajiny a zostáva tam, kde nachádza najmenší odpor voči svojej cudzopasnej obchodníckej činnosti. Raz je zahnaný, raz prichádza späť. Jedna generácia je zničená, druhá sa vracia a rozohráva presne tú istú hru.“⁴⁷¹ Rosenberg pokračuje vo svojej konšpirácii ďalej, keď tvrdí, že Židia sú majstrami čiernej mágie politiky a obchodu; metódou ich vládnutia nie je boj, ale manipulácia: „V dnešných časoch je to vidieť v zákonoch, ktoré riadia vládcov trhu s obilím a diamantmi, Svetovú tlač a Ligu národov.“⁴⁷² Hlavná cnosť Židov – starosť o materiálne záujmy – sa podľa Rosenberga stala základom dobového spoločenského usporiadania, teda kapitalizmu a liberálnej demokracie.⁴⁷³ Je to údajne však

---

⁴⁶⁶ Ibidem, s. 7.

⁴⁶⁷ Ibidem, s. 7.

⁴⁶⁸ Ibidem, s. 7.

⁴⁶⁹ ROSENBERG, A.: *The Myth of the 20th Century: An Evaluation of the Spiritual-Intellectual Confrontations of Our Age*. (dostupné na www.archive.org), s. 32.

⁴⁷⁰ Ibidem, s. 35.

⁴⁷¹ Ibidem, s. 61.

⁴⁷² Ibidem, s. 101.

⁴⁷³ Za krátke povšimnutie stojí aj Rosenbergov názor na emancipáciu žien. Hoci v žilách germánskych žien koluje tá istá krv ako v žilách ich mužských náprotivkov, podľa Ro-

tá istá cnosť, ktorá sa snaží toto usporiadanie zvrhnúť, tentokrát formou boľševickej revolúcie.⁴⁷⁴ Cestu von z takto predvádzaných zákutí chaosu Rosenberg vidí v mocenskom presadení sa nordickej rasy.

Hlavným mocenským prostriedkom v boji rás je štát. Štát by na každý pád mal byť utváraný národným spoločenstvom, no nepredstavovať dajaký oddelený idol, ktorému sa musí všetko podriaďovať. Rosenberg zastáva tézu, že pokiaľ štát neslúži národu, tak nemá žiadny účel: „*Formy štátu sa menia, jednotlivé zákony získavajú a strácajú platnosť, ale národ zostáva. Z tohto vyplýva, že národ je prvým a posledným článkom úvahy, ktorej sa musí všetko ostatné podriaďovať.*“⁴⁷⁵ Keďže v tejto perspektíve je charakter štátu určený charakterom rasy, ktorej štát slúži, treba sa rozhodne postaviť aj proti akejkoľvek internacionalizácii, ktorej dôsledkom je úpadkové miešanie rás.⁴⁷⁶ Ďalším z praktických dôsledkov priority národa vo vzťahu k štátu je prísaha ako podmienka vstupu do verejnej funkcie, ktorá má prebehnúť v prospech národa, a nie v prospech štátu. Spôsobilosť získať verejnú funkciu však musí byť zaslúžená: „*Toto právo vyplývajúce z občianstva, ktoré doteraz získaval každý ako dar k svojim 21. narodeninám, musí byť v novom štáte získavané na základe zásluh.*“⁴⁷⁷ Hoci ten, v žilách koho koluje nordická krv, je predisponovaný k životu na základe cti, Rosenberg odmieta, aby si árijci volili svojho vodcu v demokratických voľbách. Podľa neho voľby z povahy veci korigujú a v deväťdesiatichdeviatich prípadoch zo sto nedokážu vyprodukovať žiadneho „skutočného národného Vodcu“. Z tohto dôvodu v novej Ríši musia „voľby v súčasnej podobe postupne ustúpiť v prospech princípu menovania zodpovedných funkcionárov národom a štátom, a to prostredníctvom Vodcu“.⁴⁷⁸

---

senberga je jasné, že žena je ženou len a len v dôsledku nedostatku určitých schopností: „Každá pretrvávajúca kombinácia štátnej a sociálnej architektiky je dôsledkom vôle muža a jeho maskulínnej kreatívnej sily (...) Avšak tak ako Židia hlásajú rovnaké práva pre všetkých, pričom pod tým myslia len vlastné privilégia, tak aj emancipovaná žena musí napokon čeliť faktu, že v podstate nežiada rovnaké práva pre všetkých, ale parazitický život na úkor mužskej sily. (...) Človek 19. storočia nakazený liberalizmom to jednoducho nepochopí. Tento súčasný chaos je anjelom pomsty, ktorý trestá liberálneho človeka za jeho zanedbanosť.“ ROSENBERG, A.: *The Myth of the 20th Century*. s. 109, 111.

⁴⁷⁴ Pozri ibidem, s. 106.

⁴⁷⁵ Ibidem, s. 116. Otázka, či sa utvára štátom národ – alebo národným spoločenstvom štát, patrí medzi najznámejšie doktrinálne trenice fašizmu a nacizmu.

⁴⁷⁶ Ibidem, s. 117.

⁴⁷⁷ Ibidem, s. 120. Pozn.: Zásluhový princíp je kľúčovo odlišný od ľudskej dôstojnosti (i ako výtvarníka Francúzskej revolúcie).

⁴⁷⁸ Ibidem, s. 121.

Rosenbergov názor na právo v podstate kopíruje jeho názor na štát, základným účelom práva je chrániť a kultivovať rasu. Za povšimnutie tak zrejme stojí nielen nedohľadnosť náhrady za aktuálne účinkujúceho vodcu, no i to, že štát v nacistickej perspektíve nie je výlučným tvorcom práva. Ako sme uviedli vyššie, podľa Rosenberga platí, že „právo je to, čo Árijci považujú za správne. (...) Toto je narážka na prvotnú múdrosť, na ktorú sa v súčasnosti zabudlo: právo je schéma súvisiaca s krvou; je to systém náboženstva a umenia, ktorý je naveky prepojený s určitou krvou, spoločne s ktorou vzniká a zaniká.“⁴⁷⁹ Z toho vyplýva, okrem iného aj to, že kto sa chopí vlády, „má povinnosť prijať len také zákony, ktorých sociálny, náboženský a všeobecne morálny účinok slúži najvyššej hodnote nášho národa.“⁴⁸⁰ Touto hodnotou sa nemyslí len „idea cti a lojality“, ktorá bola odvekou súčasťou archaického germánskeho práva,⁴⁸¹ myslí sa ňou aj „šľachtenie rasy a rasová hygiena, ktoré sú nezvratnými požiadavkami súčasnej doby“⁴⁸² (...) Idea rasového práva je dodatkom k uznaniu konkrétneho prirodzeného práva.⁴⁸³ Namiesto stoicky či osvietencky chápanej rovnosti nacistické prirodzené právo prikazovalo násilie rasovej nadradenosti.

Spisba *Carla Schmitta* (1888–1985) viditeľne prevyšuje štandard nastickej právnej filozofie a v mnohom podnecuje aj súčasných autorov. Schmitt bol jednou z vedúcich osobností weimarskej právnej vedy dlho predtým, ako sa Hitler chopil moci. So svojimi skôr konzervatívnymi názormi obhajoval posilňovanie prezidentských právomocí s odôvodnením, aby sa republika v čase krízy dokázala ubrániť proti útokom tak pravicových, ako aj ľavico-

---

⁴⁷⁹ Ibidem, s. 126.

⁴⁸⁰ Ibidem, s. 127.

⁴⁸¹ Ibidem, s. 125.

⁴⁸² Ibidem, s. 127.

⁴⁸³ Ibidem, s. 132. Svojrázna vetva prirodzeného práva, podľa ktorej „právo je to, čo prospieva silnejšiemu“, mala zastúpenie už v antike. Sofista Trasymachos v Platónovom dialógu *Politea* tvrdí: „[K]aždá vláda si dáva zákony podľa toho, čo jej prospieva, demokracia demokratické, tyrania tyranské a ostatné práve tak. Týmto druhom zákonodarstva dali najavo, že pre poddaných je spravodlivé to, čo prospieva vládnucim, a toho, kto ich prestupuje, trestajú ako človeka konajúceho protizákonne a nespravodlivo. To je teda, môj milý, tá spravodlivosť, ktorá je podľa môjho tvrdenia vo všetkých štátoch rovnaká, prospech práve vládnucej triedy. Táto však má moc, takže správne uvažujúci človek príde k záveru, že všade je spravodlivé to isté, totiž prospech silnejšieho.“ PLATÓN: *Ústava*. In PLATÓN: *Dialógy*, 2. zv. Bratislava: Tatran, 1991, s. 31, (338E). Veľmi obdobný názor vkladá Platón do úst Kallikla. Pozri PLATÓN: *Gorgias*. In PLATÓN: *Dialógy*, 1. zv. Bratislava: Tatran, 1991, s. 433, (483B-E). Sokrates na takéto reči ironicky reaguje, že ak by spravodlivé bolo to, čo prospieva silnejšiemu, spravodlivým by muselo byť napríklad aj také hovädzie mäso. K problému pozri aj KNAPP, V.: *Problém nastickej právnej filozofie*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002, s. 83.

vých extrémistov.⁴⁸⁴ Svoj rezervovaný postoj k nacistom začal Schmitt meniť potom, čo bol v marci 1933 prijatý zmocňovací zákon, ktorý on osobne považoval za provizórnu ústavu nového politického a právneho poriadku.⁴⁸⁵ Zrejme aj preto, aby sa vyhol čistkám, ktoré v tom čase prebiehali na nemeckých univerzitách, vstúpil v ten istý rok do nacistickej strany. Aj napriek svojmu neistému postaveniu v nacistických štruktúrach sa mu podarilo udržať si profesorské miesto na berlínskej univerzite až do konca vojny. Ako nacistický ideológ sa Schmitt dostal do širšieho povedomia najmä svojím článkom *Vodca chráni právo* z augusta roku 1934, v ktorom označil Hitlera za „najvyššieho sudcu“ a obhajoval jeho nekompromisný postup proti vedeniu SA počas Noci dlhých nožov. V dobovom kontexte nebol tento článok ničím výnimočný: Hitlerov postup schvaľovala takmer celá tlač, ktorá mu ďakovala za to, že krajinu ušetril občianskej vojny; ďakovný telegram poslal dokonca aj prezident Hindenburg.⁴⁸⁶ V období rokov 1933 a 1936 Schmitt napísal päť kníh a vyše 35 článkov priamo podporujúcich Tretiu ríšu.⁴⁸⁷ Celkom zrejme v nich však nevyjadroval svoje vlastné politické presvedčenie. Podľa niektorých prameňov sa Schmittov antisemitizmus vyostroval v priamej úmere s oslabovaním jeho postavenia v nacistickej strane. Totiž ešte aj niektorí nacisti chápali jeho propagandistickú tvorbu len ako prejav oportunistu, keďže pred rokom 1933 bol Schmitt za to, aby prezident využil všetky svoje mimoriadne právomoci na potlačenie krízy, a teda aj pravícových radikálov.⁴⁸⁸

Jedným z najznámejších Schmittových diel je krátka stať *Politická teológia*, ktorú prvýkrát vydal v roku 1922. Schmitt v nej obhajuje tézu, podľa ktorej „suverén je ten, kto rozhoduje o výnimke“.⁴⁸⁹ Podľa Schmitta platí, že suverén „rozhoduje o tom, či nastala situácia výnimočného stavu, ako aj o tom, čo

⁴⁸⁴ BENDERSKY, J.: The Expendable Kronjurist: Carl Schmitt and National Socialism, 1933–36. *Journal of Contemporary History*. vol. 14, no. 2, 1979, s. 310.

⁴⁸⁵ Ibidem, s. 311.

⁴⁸⁶ Schmitt si myslel, že na zozname obetí krvavej čistky mal byť aj on sám a že ho nakoniec ušetrili len na osobný príkaz Göringa. STRONG, T. B.: Foreword: The Sovereign and the Exception: Carl Schmitt, Politics, Theology, and Leadership. In SCHMITT, C.: *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. Chicago – London: The University of Chicago Press, 2005, s. XXXI. Pozri aj BENDERSKY, J.: The Expendable Kronjurist: Carl Schmitt and National Socialism, 1933–36. *Journal of Contemporary History*. vol. 14, no. 2, 1979, s. 318.

⁴⁸⁷ BENDERSKY, J.: The Expendable Kronjurist: Carl Schmitt and National Socialism, 1933–36. *Journal of Contemporary History*. vol. 14, no. 2, 1979, s. 317.

⁴⁸⁸ Ibidem, s. 319 a nasl.

⁴⁸⁹ SCHMITT, C.: *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. Chicago – London: The University of Chicago Press, 2005, s. 5.

treba spraviť, aby bola táto situácia odstránená. Hoci suverén stojí mimo normálne platného právneho systému, aj napriek tomu do neho patrí, pretože je to on, kto musí rozhodnúť, či treba ústavu vo svojej celosti suspendovať“.⁴⁹⁰ Dosah Schmittovej myšlienky je však omnoho širší; netýka sa len oficiálneho vyhlásenia výnimočného stavu, ktorým si suverén prisvojuje právomoc vykonať všetky nevyhnutné opatrenia na zachovanie spoločenského poriadku. Schmitt dal do kontrastu dva odlišné prvky, z ktorých sa podľa neho skladá každý právny poriadok – normu a rozhodnutie.⁴⁹¹ Schmitt tvrdí, že je dopredu vylúčené, aby normy obsiahli vo svojich skutkových podstatách život v jeho mnohorakej celosti. Norma sa dá podľa neho aplikovať iba na pravidelný každodenný vzorec života; niet normy, ktorú by bolo možné aplikovať na chaos.⁴⁹² V krajných, resp. výnimočných prípadoch sú teda normy neaplikovateľné: „Vo výnimke preráža sila skutočného života cez kôru mechanizmu, ktorý ustrnul neustálym opakovaním“.⁴⁹³ Tou najdôležitejšou sa tak stáva otázka, kto rozhoduje s konečnou platnosťou o tom, či takýto výnimočný prípad nastal. Vo výnimočných situáciách sa rozhodnutie odtrhá z reťaze príkazov a zákazov a stáva sa rozhodnutím v pravom zmysle slova. Každý právny poriadok musí stáť aj na takýchto rozhodnutiach, či už sa nimi vyhlasuje výnimočný stav, alebo ide len o odchýlenie sa od zaužívaného pravidla. Schmittove úvahy o úlohe autonómneho rozhodnutia v právnom poriadku mohol využiť tak prezident Hindenburg, keď stál pred úlohou ochrániť republiku pred politickým radikalizmom, ako aj neskôr Hitler, keď sa rozhodol predĺžiť výnimočný stav, resp. vytyčoval úlohu vytvoriť celosvetové panstvo nadržanej rasy. Na Schmitta si môže spomenúť aj sudca – či už liberálny, konzervatívny alebo nacistický – ktorý stojí pred úlohou právne posúdiť skutkovo výnimočný prípad. Mal by aplikovať pravidlo na výnimočný skutkový stav, aj keď je to v rozpore so „spoločenskou morálkou“ či s jeho „svedomím“?

Od slov k činom

V auguste 1934 bolo budovanie nacistickej diktatúry zavŕšené. Hitler sa stal hlavou štátu, kancelárom, vrchným veliteľom ozbrojených síl, šéfom celého súdnictva.⁴⁹⁴ Právny štát a delbu moci nacisti nahradili tzv. vodcovským

---

⁴⁹⁰ Ibidem, s. 7.

⁴⁹¹ Ibidem, s. 10.

⁴⁹² Ibidem, s. 13.

⁴⁹³ Ibidem, s. 15.

⁴⁹⁴ KITCHEN, M.: *A History of Modern Germany, 1800–2000*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006, s. 270.

princípom (*Führerprinzip*), v zmysle ktorého „vôľa Vodcu je najvyšším zákonom“, čo neznamenal nič iné ako len to, že vodca stál mimo právo; že v súkromnom živote, ako aj pri riadení štátu a strany smel ignorovať riadne vyhlásené zákony či vynesené rozsudky. Výsledkom takého usporiadania štátnej moci nemohlo byť nič iné ako chaos navzájom si protirečiacich a vágne formulovaných príkazov. Takýto zmätok v konečnom dôsledku len posilňoval Hitlerovu moc, pretože to bol práve on, kto s konečnou platnosťou riešil spory medzi svojimi podriadenými, z ktorých väčšinou vyhrávali tí, čo mohli s Vodcom komunikovať po priamej linke.⁴⁹⁵ Vodca bol považovaný za autoritatívneho predstaviteľa právneho citu pokrvného spoločenstva a skôr než textu zákona sa bolo treba pridržať odkazu na ducha národa a germánsky právny cit.⁴⁹⁶ Ak pri organizačnej výstavbe Tretej ríše hralo právo nejakú dôležitú úlohu, tak zrejme len tú, že dokázalo občanov, ako aj úradníkov aj dosť miast.

Praktický postoj nacistov k právu možno ešte rukolapnejšie ilustrovať na príklade tzv. norimberských zákonov, ktoré sú bizarné spôsobom svojho vzniku, obsahom, ako aj svojim reálnym spoločenským účinkom.

Od roku 1929 zvykli nacisti každoročne organizovať stranícke zjazdy v Norimbergu. „Ríšsky zjazd slobody“, ktorý trval od 9. do 15. septembra 1935 mal byť obzvlášť pompézny, keďže sa na ňom oslavovalo jednostranné odmietnutie zbrojných reštrikcií zavedených Versaillskou zmluvou. Na počesť tohto hrdinského činu zvolal Hitler ku koncu zjazdu ríšsky parlament, aby schválil zákon týkajúci sa novej ríšskej zástavy.⁴⁹⁷ Z jeho strany išlo vlastne iba o teatrálné gesto, pretože Vodca na vydávanie legislatívy žiadny Reichstag nepotreboval.⁴⁹⁸ Ako sa však zjazd blížil ku koncu, večer v piatok trinásteho si Hitler zmyslel, že zákon o ríšskej zástave je pribiedne zakončenie takej veľkolepej oslavy. Preto v noci z piatka na sobotu povolali úradníkov, aby do nedele pripravili návrh zákona o právnom postavení

⁴⁹⁵ Ibidem, s. 273.

⁴⁹⁶ K problematike pozri aj KNAPP, V.: *Problém nacistické právní filosofie*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002, s. 50 a nasl.

⁴⁹⁷ SCHLEUNES, K. A.: The Enigma of Bernhard Loesener – Nazi Bureaucrat. In SCHLEUNES, K. A. (ed.): *Legislating the Holocaust: The Bernhard Loesener Memoirs and Supporting Documents*. Colorado – Oxford: Westview Press, 2001, s. 11.

⁴⁹⁸ Od roku 1933 až do vojny schválil ríšsky parlament iba štyri zákony, pri ich prijímaní sa nevedla žiadna rozprava a jediný, kto vystupoval s rečníckym prejavom bol sám Hitler. Pozri SHIRER, W. L.: *The Rise and Fall of the Third Reich: A History of Nazi Germany*. Arrow Books, 1990, s. 242.

Židov.⁴⁹⁹ Jeden z tvorcov zákona, Bernhard Lösener, spomína, že išlo o veľmi náročnú úlohu, keďže jej súčasťou bola aj definitívna odpoveď na otázku, kto je to vlastne „Žid“. V podstate nikto v strane nepochyboval o tom, že „židovský problém“ sa týka tak „plnokrvných“ Židov, ako aj „miešancov“, otázkou však ostávalo, aký má byť hraničný pomer medzi židovskými a nežidovskými predkami: jedna ku štyrom, jedna ku ôsmim...? Lösener vypracoval pre Hitlera štyri rôzne verzie zákona, od najprísnejšej po najmenej prísnu, avšak s tým, že do každej z týchto verzií vsunul vetu, že zákon sa vzťahuje iba na „plnokrvných“. Keď tieto návrhy v nedeľu pol hodinu po polnoci odovzdal, dostala sa k nemu požiadavka, že do rána musí pripraviť ešte aj zákon o štátnom občianstve. Zákon upravujúci občianstvo slávnej tisícročnej ríše bol pripravený behom hodiny s vedomím, že jeho konkrétny obsah bude vecou nasledujúcich vykonávajúcich predpisov. Lösener sa ráno dozvedel, že Hitler si vybral najmenej prísnu verziu „židovského zákona“, avšak s vypustením kľúčovej vety, že táto úprava sa bude týkať iba „plnokrvných“ Židov. Hitler dal tento pozmenený návrh schváliť parlamentu údajne s úmyslom, že zákon bude zverejnený spolu s vypustenou vetou, čo sa však nestalo.⁵⁰⁰ Takto dňa 15. septembra 1935 vznikli norimberské zákony, o ktorých dobová tlač referovala aj ako o „troch zákonoch za minútu“: Zákon o ríšskej zástave, Zákon o ríšskom občianstve a Zákon na ochranu nemeckej krvi a nemeckej cti.

Zákon o ríšskej zástave zaviedol nové štátne symboly a nemal bezprostredný dopad na život nemeckých Židov. Zákon o ríšskom občianstve mal len tri články. Prvý článok definoval „štátneho príslušníka“ (*Staatsangehöriger*), ako „osobu, ktorá požíva ochranu Nemeckej Ríše a ktorá má voči Ríši určité povinnosti“. Druhý článok definoval „občana Ríše“ (*Reichsbürger*) ako „osobu, ktorá má nemeckú alebo príbuznú krv a ktorá svojím správaním dáva najavo, že je ochotná a schopná verne slúžiť nemeckému národu a Ríši“. Takéto občianstvo sa malo podľa zákona udeľovať špeciálnym osvedčením, pričom výlučne len ríšski občania požívali plné politické práva. Tretí článok zmocňoval ministra vnútra a zástupcu vodcu na vydávanie vykonávacích právnych predpisov.⁵⁰¹ Takýto zákon, sám osebe, nemohol stačiť ako právny podklad pre krvavú perzekúciu židovského obyvateľstva. Aj napriek tomu je však v hrubom rozpore s princípmi liberálnej demokracie, keďže namiesto rovnosti všetkých zakladá dve rôzne kategórie štátnych príslušníkov.

---

⁴⁹⁹ SCHLEUNES, K. A. (ed.): *Legislating the Holocaust: The Bernhard Loesener Memoirs and Supporting Documents*. Colorado-Oxford: Westview Press, 2001, s. 47.

⁵⁰⁰ Ibidem, s. 46–51.

⁵⁰¹ Ibidem, s. 155.

Rozdiel medzi právnym postavením „štátneho príslušníka“ a „ríšskeho občana“ sa začal dramaticky stupňovať až vydávaním vykonávacích právnych predpisov, podľa ktorých boli Židia postupne zbavovaní nielen politických, ale aj občianskych práv.⁵⁰² Zákon na ochranu nemeckej krvi a nemeckej cti stanovoval štyri otvorene rasistické zákazy: Židia nesmeli uzatvárať manželstvo s Nemcami; rovnako nesmeli mať s nimi ani mimomanželské vzťahy, nesmeli zamestnávať vo svojej domácnosti Nemky mladšie ako 45 rokov a nesmeli vystavovať ríšsku zástavu.⁵⁰³ Prvé tri zákazy boli cielene namierené proti „medzirasovej“ intimite, ktorá niektorých nacistov dráždila až do nepríčetnosti.⁵⁰⁴ V ideologickej rovine bola táto „rasová márnomyseľnosť“ ospravedlňovaná s odkazom na to, že manželstvo nie je zmluva, ktorú môže uzavrieť hocikto, skôr ide o posvätné puto vznikajúce až výsostným aktom štátneho uznania.

Norimberským zákonom, kontúry ktorých Hitler predznačil už v Mein Kampf snovanom rozlíšení neobčianstva vzťahovaného aj na časť obyvateľstva s rodným listom nemeckého pôvodu (nevdaté Nemky či neabsolventi vojenskej služby) sa v historických komentároch niekedy pripisuje vina za spustenie obrovskej mašinérie nacistického teroru namiereného proti židovskému obyvateľstvu. Hodnotenie situácie je však zložitejšie. Niektorí autori prichádzajú s (naoko) paradoxnými zisteniami, podľa ktorých samotní Židia prijatie norimberských zákonov vnímali skôr s rezervovaným, ba niekedy dokonca pozitívnym postojom. Zákony totiž nemali platiť v spoločenskom vákuu, ale v prostredí, v ktorom bolo antisemitské násilie, segregácia, zastrešovanie a lynčovanie na dennom poriadku. A teda mnohí preto dúfali, že prijatím zákonov dôjde k nastoleniu pokoja, ku garancii aspoň minimálnej úrovne ochrany pre tých, ktorí boli doteraz odkázaní iba na milosť či nemilosť ulice ovládanej nacistickým fanatizmom.⁵⁰⁵ „A napokon prišiel zákon,

⁵⁰² Pozri bližšie trinásť „doplňujúcich dekrétov“ vydaných v nasledujúcich rokoch: Ibidem, s. 155–173.

⁵⁰³ Ibidem, s. 173–174.

⁵⁰⁴ V tejto súvislosti je známy napr. Julius Streicher. Pozri ibidem, s. 53. WELCH, D.: *The Third Reich: Politics and Propaganda*. 2nd ed. London – New York: Routledge, 2002, s. 95.

⁵⁰⁵ Pozri napr. DINER, D.: *Beyond the Conceivable: Studies on Germany, Nazism, and the Holocaust*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press, 2000, s. 85. Bernhard Lösener si na spoločenskú situáciu zo začiatku roka 1935 spomína takto: „Miestne stranické centrály a SA po celej ríši tlačili na matriky, aby odmietali registrovať zasnuby židovsko-nemeckých párov; okresní sudcovia rozhodujúci o sťažnostiach proti odmietnutiu registrácie boli zastrešovaní; vyskytlo sa aj niekoľko prípadov zlynčovania občanov židovskej krvi, ktorí si chceli vziať „árijskú ženu“, alebo ktorí mali s takýmito ženami mimomanželský pomer. (...) V niektorých oblastiach bola štátna registrácia manželstiev ži-

vyhlásený a podpísaný v tej najzreteľnejšej podobe samotným Hitlerom; zvrhlý, aký bol, poskytoval prinajmenšom niečo, o čo sa dalo oprieť; pevný základ do budúcnosti. (...) Je nepochopením historickej pravdy vidieť všetku tú mizériu, všetky tie vraždy a zverstvá páchané na Židoch, iba ako priamy následok Norimberských zákonov. (...) tá najdiabolskejšia forma perzekúcie Židov v neskorších rokoch sa stala strašnou realitou *nie kvôli, ale skôr napriek norimberským zákonom*.⁵⁰⁶

Porušovanie vlastných zákonov pri perzekúcii vlastného obyvateľstva bolo pre Tretiu ríšu typické. Niektorí ideológovia si z toho ani nerobili ťažkú hlavu. Napríklad taký Rosenberg vnímal konflikt medzi právom a politikou ako pseudoprávny problém. Podľa neho totiž právo „chápané v tom správnom zmysle ako Naše Právo“ v žiadnom prípade neprotirečí politike „v najlepšom zmysle toho, čo je skutočne štátnické“.⁵⁰⁷ Hlavný ideológ nacizmu bol toho názoru, že „právo a politika sú iba dva odlišné prejavy rovnakej vôle, ktorá slúži našej najvyššej rasovej hodnote“.⁵⁰⁸ Žijúci v sebaklame o vlastnej výnimočnosti dávali nacisti neustále prednosť onomu schmittovskému rozhodnutiu pred vopred stanoveným pravidlom. Takéto autonómne rozhodnutie stálo aj za vytvorením tajného programu eutanázie s krycím názvom „T4“ (podľa adresy Tiergartenstrasse 4 v Berlíne), v rámci ktorého mala byť poskytnutá „smrť z milosti“ nevyliciteľne chorým pacientom. Celú akciu proti tomu, čo sa ozn. aj ako „života nehodné žitie“ spustil Hitler v októbri 1939 príkazom napísaným na súkromnom korešpondenčnom papieri. Určení („zapálení“) funkcionári strany mali tajne kontaktovať vybraných lekárov so žiadosťou, aby sa podieľali na vraždení nevyliciteľne chorých ľudí. Pacienti boli transportovaní do osobitných ústavov, kde ich doktori po vyšetrení zniesli zo sveta. Rodinní príslušníci boli vyrozumení, že ich blízky zomrel prirodzenou smrťou a že z dôvodu prevencie pred šírením epidémie muselo byť jeho telo spopolnené. Toto všetko sa odohrávalo bez vedomia príslušných minister-

---

dovsko-nemeckých párov úplne zastavená. Trestní sudcovia boli nútení trestať takéto „zločiny proti krvi“; v niektorých prípadoch sa podvolili a podieľali sa na tom najohavnejšom prekrútení paragrafov trestného zákona.“ SCHLEUNES, K. A. (ed.): *Legislating the Holocaust: The Bernhard Loesener Memoirs and Supporting Documents*. Colorado – Oxford: Westview Press, 2001, s. 54.

⁵⁰⁶ Ibidem, s. 55. K problematike „ne/zákonnosti“ nacistického bezprávia pozri aj SOBEK, T.: *Právní myšlení: Kritika právního moralismu*. Plzeň - Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2011, s. 328 a nasl.

⁵⁰⁷ ROSENBERG, A.: *The Myth of the 20th Century*. s. 126.

⁵⁰⁸ Ibidem, s. 127.

stiev či verejnosti. „Personál ústavov bol preťažený a nestačil vraždiť všetkých ľudí priamo. Tak vymyslela fantázia zabijakov plynové komory ako nástroj systematického, technického vraždenia v obľudnom rozsahu.“⁵⁰⁹ Túto metódu „továrenskej popravý“ nacisti onedlho využili v koncentračných táboroch.⁵¹⁰ Drvivá väčšina obetí pochádzala zo židovského prostredia. Arizačné vyvlastňovanie začalo splývať s genocídou.

Ak nacistov k tým bezbrehostiam nepoháňal sadizmus či chamtivosť, ale len fanatická predstava rasy, ktorá musela byť očistená od Židov, recidivistov, alkoholikov, narkomanov, mentálne či telesne chorých, homosexuálov, Rómov atď., potom trpkou iróniou celého príbehu je, že väčšina vedúcich funkcionárov Ríše sama spadala kamsi do tých kategórií.⁵¹¹ S konzistenciou svojich slov a činov si však nacisti neraz nerobili starosti. Dômyselnosť ich uvažovania pri analýze masového vraždenia, za ktoré boli zodpovední, sa nesusústreďovala na právne či etické problémy, ale na technicko-organizačné problémy. Výstižne to podáva film *Norimberský proces (Judgment at Nuremberg, 1961)*, v ktorom je zachytený nasledujúci dialóg medzi dvoma väzňami obvinenými zo zločinov proti ľudskosti:

- Ty si riadil tie koncentračné tábory, ty a Eichmann. Oni hovoria, že sme zabili milióny ľudí. [úškrn] Milióny ľudí! Ako by také niečo bolo možné? Povedz mi, ako by to bolo možné.
- Je to možné.
- Ako?
- Myslíš technicky? Všetko to závisí od vybavenia. Povedzme, že máš dve komory, z ktorých každá má kapacitu 2000 ľudí. Počítaj. Behom pol hodiny je možné zbaviť sa desiatich tisícok. Na to ani nepotrebuješ nože. Môžeš im povedať, že si idú dať sprchu a namiesto vody im pustíš plyn. Nie zabíjanie je problém, ale likvidácia tiel. To je problém.

Niet divu, že sa problémom individuálnej, alebo kolektívnej viny začali zaoberať viaceré povojnové úvahy. K najznámejším, tejto tematike venovaným politickým spisom, patrí *Otázka viny* (Príspevok k nemeckej otázke). Prácu v roku 1946 uverejnil nemecký existencialistický filozof *Karl Jaspers* (1883–1969), ktorý rozlišoval „*kriminálnu, politickú, morálnu a meta-*

⁵⁰⁹ HATTENHAUER, H.: *Evropské dějiny práva*. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 626.

⁵¹⁰ DINER, D.: *Beyond the Conceivable: Studies on Germany, Nazism, and the Holocaust*. Los Angeles – London: University of California Press, 2000, s. 168.

⁵¹¹ KITCHEN, M.: *A History of Modern Germany, 1800–2000*. Oxford: Blackwell Publishing, 2006, s. 280.

fyzickú“ vinu. Z tej morálnej sa možno vyviníť zdieľaním rovnakého osudu, aký mali tí, ktorým bolo ublížené. Z metafyzickej sa nedá vyviníť vôbec. Ide o paralelu Norimberského procesu, v ktorom nemalo ísť o pomstu, ale o stanovenie individuálnej viny? Došlo v rámci neho k uznaniu jednotlivca za zodpovedného za spáchanie zločinov proti medzinárodnému právu (a tým za subjekt medzinárodného práva)? Nóvum v právnom myslení? Tón nepremlčateľnosti.